

บทที่ 1

ความหมาย ที่มา และการใช้คำกัลปนาในดินแดนซึ่งปกครองเป็นประเทศไทย

กัลปนา (Kalpanā) เป็นคำมาจากภาษาสันสกฤต "กल्पน" มีรากศัพท์มาจากคำว่า "กल्प" (Klip) อ่านว่ากริบ มีความหมายว่าถูกต้องสมควร, เหมาะสม, ความสามารถ หรือ ความรอบรู้ในหน้าที่, สิ่งที่น่าปฏิบัติได้และสิ่งที่เป็นไปได้ (to be proper, to be fit competent for duty, to be practicable, to be possible)

เมื่อ "กल्प+อน" (Klip+ana) ทำให้เกิดคำนาม "กल्पน" (Kalpana) และ "กัลปนา" (Kalpanā)¹ ปรากฏความหมายใน สันสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธานของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการว่า

กल्पน, น = การตัด, การทำ, การผูก, การแต่ง การรจนา, การประดับหรือตกแต่ง, การรจนา
อนุมาณ (cutting , making , manufacturing , composing inventing
or making a tale etc, decorating or caparisoning (as an
elephant) a scissors or shears inference)²

ใน Sanskrit - English Dictionary ซึ่ง Theodore Benfey รวบรวม
คำ "กल्पน" เป็นคำนามมีความหมายว่า

1. การตกลงใจแน่วแน่ (Determination , Prab. 111, 8)³

¹Theodore Benfey comp, A Sanskrit-English dictionary,
(London: Longmans, Green and Co, 1866), P169 และจากคำแนะนำของ
รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, สันสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน (พระนคร :
คุรุสภา, 2511) หน้า 236

³Prab = Prabodhachandrodaya, ed, Brockhaus.

2. เครื่องประดับม้า หรือตกแต่งช้าง (caparisoning or decorating an elephant, Dacak. 53, 13)¹

3. เครื่องประดับ (Ornament, MBh. 13, 2784)² และถ้าใช้ในรูป
อิตถีลึงค์ (feminine gender) จะเป็น "กल्पนา" มีความหมายว่า

1. กฎ หรือข้อบังคับ (A rule, Man 9, 116)³

2. การกระทำ, การแสดงละคร (Performance, Mrichchh. 47.17)

3. การสร้างขึ้น (Making, Bhāg.P. 2, 5, 42 ; 4, 18, 32)⁴

4. จินตนาการความคิดคำนึง (Imagination, Comp. A-satkalpanā,
ie a-sant-(vb.as), f. deceit, Cak. 663)⁵

และใน Sanskrit - English Dictionary ของ Sir Monier -
williams⁶ ว่า "กल्पน" (นปุงลกลิงค์) เป็นคำนามที่มีความหมายว่า การทำให้เกิดเป็น
รูปร่างขึ้น, การสร้างรูปทรง, การสร้างขึ้น, การกระทำ, การสร้างภาพขึ้นในความคิดคำนึง,
การประดิษฐ์, การเรียบเรียงบทกวี, การตัด, สิ่งที่ตัดออกมาจากสิ่งอื่น : อิริการทางคำล่สนา
สิ่งที้นำมาใช้สำหรับประดับ หรือตกแต่ง

¹ Dacak = Dacakumaracharita, ed, Wilson-partly in my Chr.

² MBh = Mahābharata, ed, Cale

³ Man = Manavadharmacastra, ed. Haughton and Lois.

⁴ Bhag = Bhāgavata - purana, ed, Burnouf.

⁵ Cak = Cakuntala, ed, Bohtlingk.

⁶ Sir Monier - Williams and other Scholars, Sanskrit-English

Dictionary, etymologically and philologically, (Oxford : The

Clarendon Press, 1899) PP 262 - 263

(forming, fashioning, making performing, forming in the imagination, inventing composition of a a poem, cutting, clipping, N of a religious ceremony, anything put on for ornament)

คำกัลปนา ที่ปรากฏใน วรรณคดีภาษาสันสกฤต เช่น महाकाव्यमहाकारतमानवर्णनकाली (กฎหมายพระมนุ) และทศกัณฐการจิต

ในมหากาพย์มหาภารตะ¹ ใช้คำกัลปนา (ในรูปอดีตที่ลิงค์-feminine) ในความหมายว่า การสร้างขึ้น, การประดิษฐ์ขึ้น, การเตรียมการ, การกระทำ, การกำหนดแน่นอน คงที่, กำหนด ข้าราชการล่าง หรือตกลงกัน, และการจัดเตรียม (making manufacturing preparing practice, fixing, settling, arranging)

ในมานวธรรมศาสตร์² คำกัลปนา มีความหมายว่า การสร้างสรรคความคิด การแสดงท่า การลุ่มนุติว่าทุกอย่างเป็นความจริง, และการแต่งเรื่องขึ้น(creating in the mind, feigning, assuming anything to be real, fiction)

ในทศกัณฐการจิต³ ใช้ในความหมายว่า รูปแบบ, ความนึกคิด, ความนึกคิด การกระทำ การงาน . และ การกระทำ (form, shape, image, a deed, work, act)

คำ "กल्पน" นี้เมื่อเป็นคุณศัพท์ (adjective) จะเขียนในรูป "กल्पนีย" (Kalpanīya) แปลว่า การทำให้ สำเร็จลงไป, ปฏิบัติได้, เป็นไปได้, โดยสันนิษฐาน, ลุ่มนุติ, จัดเตรียม, เป็นที่สำเร็จแล้ว หรือเป็นที่ยุติแล้ว (to be accomplished, practicable, possible, to be assumed, to be supposed, to be arranged, settled)

¹ MBh. X111 , 2784

² Mn 1X , 116

³ Das.

คำ "กัลปนา" นี้ถ้านำไปใช้ในภาษาบาลี จะตรงกับคำว่า "กัปปนา" (Kappana) มีความหมายว่า ล้างภาชนะเตรียม, การกำหนด คงที่ แน่นนอน, การจัดเตรียม และการกระทำ (the act of preparing, fixing, arranged, performed)¹

จะเห็นว่า ความหมายของคำ กัลปนา มีอยู่มากมาย และแต่ละความหมายก็แตกต่างกันออกไปมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ คำกัลปนา เป็นคำที่มีปรากฏใช้ในวรรณคดีภาษาสันสกฤตของประเทศอินเดียตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล และได้มีการนำคำนี้มาใช้ในอักษร และภาษาอื่น ๆ เช่น ขอม และไทย เป็นต้น ความหมายจึงมีมาก และแตกต่างกัน

คำกัลปนา นี้ ดร. ศักดิ์ศรี แยมน์ตดา² ได้อธิบายว่าเป็น ภาษาสันสกฤตรุ่นที่ตกเข้ามาเมืองไทยก่อนสมัยสุโขทัยนี้ เป็นภาษารุ่นมหากาพย์ รุ่นปุราณะ และหลังจากนั้น นั่นก็คือราว 200 ปี ก่อนพุทธกาลเรื่อยลงมาไม่เก่าแก่ถึงขั้นภาษาสันสกฤตในสมัยพระเจ้าเวท ซึ่งใช้ระหว่าง 3000 - 4000 ปีมานี้ อย่างไรก็ตามก็ตีคำว่า "กัลปนา" (ใช้ในรูปอิตติลิงค์ - feminine gender) คงจะตัดแปลงความหมายผิดเพี้ยนจากความหมายเดิมไปบ้าง แต่ไม่มากนักจนถึงกับไม่เหลือเค้าเสี้ยวที่ดีียว

¹ Thomas William Rhys Davids, The Pali Text Society ' s Pali-English dictionary, (London and Boston : Pali Text Society, 1972) P 187 และปรากฏคำ "กัปป" (อ่านว่า กัป-ปะ) ซึ่งเป็นรากศัพท์เดียวกับคำในภาษาสันสกฤตว่า "กฤป" ซึ่งเป็นรากศัพท์เดียวกับ คำกัลปนา ในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่นในคำสวด แผ่บุญกุศลของพระที่ว่า "อิโต พันนิ เปตานิ อุปกัปปติ" คำว่า อุปกัปปติ มาจากรากศัพท์ว่า "กัปป" นอกจากนี้ยังมีคำ กัปปิการก ซึ่งหมายถึงผู้ปฏิบัติภิกษุ ลูกศิษย์พระ กัปปิภุมิ หมายถึงสถานที่เก็บ กัปปิภักตีได้แก่ เกลือ น้ำมัน ข้าวสาร ของขบฉัน และกัปปิบริหารหมายถึง เครื่องใช้ที่สมควรแก่สมณะ เป็นต้น คำเหล่านี้เป็นคำมาจากภาษาบาลี และมีรากศัพท์เดียวกับคำว่า กัลปนา ซึ่งมาจากภาษาสันสกฤต

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากคำ กัลปนา จะมีหลายความหมายแล้ว ความหมายที่ปรากฏใน Sanskrit-English Dictionary ทั้ง 2 เล่มที่ได้กล่าวแสดงเบื้องต้นแล้วนั้นก็แตกต่างกัน เช่น ในมหากาพย์มหาภารตะ ฉบับ Theodore Benfey รวบรวมว่าหมายถึง เครื่องประดับ (ornament) ส่วนของ Sir Monier - Williams ว่าหมายถึง การสร้างขึ้น, การประดิษฐ์ขึ้น, การเตรียมการ, การกระทำ การกำหนด คงที่ แน่นอน, กำหนด ขำระละล่าง หรือตกลงกัน และการจัดเตรียม (making manufacturing, preparing, practice, fixing, settling, arranging)

หรือใน มานวธรรมคำสตร์ บทที่ 9 ศัโลภที่ 116 ก็เช่นเดียวกัน ฉบับของ Theodore Benfey ว่าหมายถึงกฎหรือข้อบังคับ (A rule) ส่วนของ Sir Monier - Williams ว่าหมายถึงการสร้างสรรคความคิด, การแล้งทำ, การลุ่มนุดว่าทุกอย่างเป็นจริง, และการกุเรื่องขึ้น (creating in the mind, feigning, assuming anything to be real, fiction)

เนื่องจากไม่สามารถที่จะตรวจสอบความหมายของคำ "กัลปนา" ได้จากวรรณคดี ภาษาสันสกฤต จึงได้ศึกษาจากฉบับภาษาอังกฤษ เช่น ในมานวธรรมคำสตร์ (Law of Manu) บทที่ 9 ศัโลภที่ 116 ¹ พบว่ามีข้อความเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการแบ่งสรรปันส่วนกันในระหว่างหุ้นส่วนที่ลงทุนร่วมกันจึงเข้าใจว่า ความหมายของคำกัลปนาได้ถูกตัดแปลงผิดเพี้ยนไปจากความหมายเดิมมากจนไม่สามารถสืบค้นหาความหมายดั้งเดิมของ คำกัลปนา ได้

¹ Law of Manu (Mn IX , 116) หน้า 348 มีข้อความว่า

116. If additional Shares are thus deducted, one must allot equal shares (out of the residue to each) but if no deduction is made, the allotment of the shares among them shall be (made) in the following manner.

คำกัลปนาก่อนสมัยสุโขทัย

ในการค้นคว้า คำกัลปนา จากหลักฐานที่ค้นพบในดินแดนซึ่งเป็นประเทศไทยใน
ปัจจุบันนี้ พบคำ "กัลปนา" ปรากฏในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอมที่ได้จารึกขึ้นในระหว่าง
ต้นพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 17 และเป็นศิลาจารึกที่ค้นพบในดินแดนทาง
ภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ คือในบริเวณจังหวัดนครราชสีมา ลพบุรี
สุรินทร์ ศรีสะเกษ ปราจีนบุรี และอุบลราชธานี ศิลาจารึกเหล่านี้จะมีข้อความเกี่ยวกับการ
พระราชทานคน สัตว์ สิ่งของ ที่ดิน และผลประโยชน์ในที่ดิน เช่น ข้าวสาร ผลไม้ ให้แก่
คำสันสกृतของคำสันาพราหมณ์

เราไม่พบหลักฐานการไว้ คำกัลปนา ในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยเดียวกัน
ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ เราพบศิลาจารึกที่มีข้อความเกี่ยวกับการให้
ความอุปถัมภ์พระพุทธคำสันาน้อยมาก แม้แต่ศิลาจารึกอักษรขอมที่ปรากฏคำกัลปนา ก็มีไม่มากนัก¹

คำกัลปนา อาจจะมีใช้ตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 15 ก็เป็นได้แต่ไม่ปรากฏหลักฐาน
ทั้งนี้คงเกี่ยวเนื่องกับอักษร และภาษาที่ใช้ในการจารึก เพราะคำกัลปนาทุกคำที่ปรากฏใน
จารึกก่อนสมัยสุโขทัยจะจารึกเป็นอักษรขอม ภาษาขอม ส่วนจารึกที่พบก่อนพุทธศตวรรษที่ 15
และไม่ปรากฏคำกัลปนา นั้นจะจารึกเป็นภาษาสันสกฤต และภาษามอญโบราณ

น่าจะเป็นไปได้ว่า ชนชาติขอม ในอาณาจักรขอมได้รับคำกัลปนามาจากประเทศ
อินเดีย มาใช้ในการจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์ต่อคำสันาพราหมณ์ใน
อาณาจักรขอมก่อน ต่อมาอาณาจักรที่อยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันนี้ซึ่งรับวัฒนธรรม
ขอม จึงได้รับคำ กัลปนา มาใช้ในการจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์เทวสถาน
ของคำสันาพราหมณ์

¹ ศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอม ที่ปรากฏ คำกัลปนา ที่ค้นพบแล้วมีจำนวน

การที่ปรากฏหลักฐาน คำ "กัลปนา" ในช่วงระยะเวลาที่น่าจะเป็นเพราะเป็นช่วงที่อาณาจักรขอมมีความเป็นปึกแผ่นอย่างแท้จริง จึงมีการแสดงออกทางความเจริญทั้งทางด้านการเมือง อาชยธรรม คำสอน ความเชื่อ ภาษา และวรรณคดี หลักฐานการแสดงออกทางความเจริญเหล่านี้ทางหนึ่ง จะปรากฏในรูปของการใช้ภาษาในศิลาจารึก ดังจะเห็นได้ว่า คำกัลปนา ที่ปรากฏในศิลาจารึกที่ค้นพบในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันนี้ นอกจากจะจารึกเป็นอักษรขอม ภาษาขอมแล้ว ยังใช้ในความหมายถึงการอุทิศ ที่ดิน แรงงานคน พืชผล สัตว์ และสิ่งของต่าง ๆ ให้กับเทวสถานของคำสอนพราหมณ์เท่านั้น ในช่วงระยะเวลาที่น่าจะเป็นช่วงที่อาณาจักรขอมได้แผ่อารยธรรมความเจริญทางด้านคำสอนมาในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

อันที่จริงหากจะไม่พิจารณาในแง่ของการใช้คำ "กัลปนา" แต่พิจารณาในแง่พฤติกรรมแล้ว ประเพณีการอุทิศ สิ่งของ ที่ดิน และแรงงานคน ให้กับคำสอนสถานนั้นเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และสัทธาคำสอนที่มีอยู่ในคำสอนพราหมณ์เท่านั้น หากแต่เป็นพฤติกรรมทางวัฒนธรรมที่สร้างลัทธิปฏิบัติกันสืบต่อมายาวนานแล้ว อาจกล่าวได้ว่าในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้ มีประเพณีการ กัลปนา มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 หรือก่อนหน้านั้น ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาที่มีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 12 เช่น ศิลาจารึกที่พบในบริเวณจังหวัดนครราชสีมา มีข้อความกล่าวถึง สิ่งของที่พระราชทานแก่อาณาจักรศรีลงนาคะ อุทิศถวายแก่พระภิกษุสงฆ์หมู่หนึ่ง¹ ในจารึก 2 อันพบที่วัดโพธิ์ร้าง จังหวัดนครปฐม² ก็เป็นบัญชีสิ่งของที่มีผู้ถวายให้กับวัดเช่นกัน

¹ ยอร์ช เฮเดิล "จารึกใหม่เกี่ยวกับประวัติคำลัทธิของแหลมอินโดจีน ภาคกลาง"

แปลโดย ม.จ. ลือเกียรติ ดิศกุล และ ฉวี ทวงศ์วราธรณ , นิตยสารศิลปากร 3

(เล่ม 4 , 2502) : 52

² ยอร์ช เฮเดิล , "คำบรรยายเรื่องจารึกที่วัดโพธิ์ร้าง จังหวัดนครปฐม" ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 2 จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนัก

ทำเนียบนายกรัฐมนตรี) หน้า 53 - 58

และในศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่เขารัง¹ จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1182 มีข้อความกล่าวถึง การอุทิศถวายแรงงานคน ที่นา ที่สวน และสัตว์เลี้ยงให้กับวัดในพระพุทธศาสนา

การอุทิศแรงงานคนคือ พวกทาส และสัตว์เลี้ยงเช่น ถวายให้กับวัด คงต้องการ ให้ทำเนนกิจการผลิตในที่นา และที่สวนของวัด เพื่อให้ชุมชนวัดที่เกิดขึ้นใหม่เลี้ยงตนเองอยู่รอด ทำให้มีการรวมกลุ่มคนเข้าด้วยกัน นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน ทำให้เกิดเป็นบ้านเป็น เมืองที่ใหญ่ขึ้น² นอกจากนี้ยังมีหลักฐานจากศิลาจารึกที่แสดงให้เห็นว่า ผู้อุทิศสิ่งของเป็นทานนั้น มีจุดประสงค์เพื่อบุญกุศลตามความเชื่อในลัทธิศาสนาต่าง เช่น ในจารึกภาษาสันสกฤต แผ่นทองแดง อุทอง³ ซึ่งจารึกขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 1200 - 1400 มีข้อความกล่าวถึงการถวายหม่นักชบร้อง นักพ้อนรำ นักดนตรี แต่ทว่าสถานที่ของคำลัทธิพราหมณ์ การอุทิศผู้คนในจารึกหลักนี้ มีจุดประสงค์ เพื่อถวายนักดนตรีให้ชบกล่อมพระเป็นเจ้าอันเป็นความเชื่อว่าจะได้บุญกุศล ในคำลัทธิพราหมณ์

ในจารึกภาษามอญบน เลาแปดเหลี่ยมที่ศาลสูง เมืองลพบุรี⁴ จารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 มีข้อความกล่าวถึงการอุทิศถวายทาส โค พร้อมรถ และผ้าซึ่งเข้าใจว่าคงหมายถึง ผ้ากฐิน ให้กับวัดทางพุทธศาสนา การกระทำครั้งนี้มีจุดประสงค์ที่เห็นได้ชัดว่าเพื่อบุญกุศล ที่ปรากฏ เรียกในจารึกว่า "กริยาบุญ" ในคำลัทธิพุทธ

¹ จารึกหลักที่ 119 ศิลาจารึกขอมในประเทศไทยใน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4

(พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514) หน้า 225 - 228

² ธิตา ล่าระยา "กัลปนากับการขยายตัวของชุมชน" , วารสารเมืองโบราณ,

7 (ธันวาคม 2523 - มีนาคม 2524) : 86 , 90

³ จารึกหลักที่ 34 จารึกแผ่นทองแดงอุทองใน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3

(พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี , 2508) หน้า 9 - 11

⁴ จารึกบนเลาแปดเหลี่ยม พบที่ศาลสูงเมืองลพบุรี ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 หน้า 8-9

และในจารึก 2 หลักบนเสาศีลาจารึกหินอ่อน อำเภอปรางค์สามยอด จังหวัดนครราชสีมา¹ ซึ่งจารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 ได้กล่าวถึงการบำเพ็ญบุญกุศลของท่านอุปการชยาเยศวีรราชภิกษุ ได้สร้างวัดหลายวัด และอุทิศทาส ที่ดิน พืชผล สัตว์และ เครื่องใช้ต่าง ๆ ให้กับวัดที่สร้างขึ้น ในจารึกหลักนี้ได้บอกจุดประสงค์ด้วยว่า "จงเป็นพระพุทธรองค์ และ บรรลุถึงพุทธภูมิ" ทั้งยังได้เล่าปณิธานที่ล่วงละเมิดถึงของที่ได้อุทิศนี้ให้ "ไปสู่นรกโดยไม้มกเว้น 7 ชั่วโคตร" ด้วย

* จะเห็นว่าความคิดและความเชื่อในลัทธิคำล่ณา ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งขึ้น คือ การกล่ณา ซึ่งอาจสรุปได้ว่าอย่างน้อยประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ประเพณีการ กล่ณา อุทิศสิ่งของ ผู้คน ที่ดินให้เป็นทานตามความเชื่อ และลัทธิคำล่ณานั้นเป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติกันมาแล้ว และมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของชุมชนสมัยโบราณในระดับพื้นฐาน คือในระดับหมู่บ้านให้เป็นบ้านเป็นเมือง² พฤติกรรมทางวัฒนธรรมนี้ยังคงปฏิบัติอยู่จนถึงพุทธศตวรรษที่ 15 และปรากฏคำ "กล่ณา" ในศิลาจารึกที่ค้นพบได้ในบริเวณทางภาคตะวันออกเฉียงของไทยในปัจจุบันนี้

ศิลาจารึกที่ปรากฏ คำกล่ณา เป็นหลักแรก คือศิลาจารึกภาษาสันสกฤต และภาษาขอมที่ค้นพบได้ในบริเวณที่เรียกว่า บ่ออีกา³ อยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมือง นครราชสีมา ห่างประมาณ 40 กิโลเมตร เป็นศิลาจารึกที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏ คำว่า "กล่ณา" ได้จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1411 (มหาศักราช 790)

¹ จารึกหลักที่ 121 - 122 จารึกบนเสาศีลาจารึกหินอ่อน อำเภอปรางค์สามยอด จังหวัดนครราชสีมา ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 หน้า 241 - 252

² ศึกษารายละเอียดในเรื่อง การขยายตัวของชุมชนได้ใน ธิธา ล่าระยา, "กล่ณากับการขยายตัวของชุมชน", หน้า 86 - 96

³ ศิลาจารึกหลักที่ 118 จารึกบ่ออีกา ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 หน้า 221 - 224

เป็นจารึกของอาณาจักรศรีจนาตะ¹ ซึ่งมีศูนย์กลางตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช และเชื่อกันว่าเป็นอาณาจักรอิสระ แต่ใช้วัฒนธรรมขอม²

ในด้านที่ 1 ของศิลาจารึกหลักนี้มีข้อความกล่าวถึงพระราชอำนาจอาณาจักรศรีจนาตะ อภิเศกปลื้มสัตว์ และทาสทั้งชายหญิงถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งหวังพระ - สัมมาโพธิญาณ ในด้านนี้ไม่ปรากฏ คำกัลปนา ทำให้เข้าใจว่า คำกัลปนาอาจจะใช้เกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์เท่านั้น

ในด้านที่ 2 ซึ่งจารึกเป็นภาษาสันสกฤต และ ภาษาขอม ได้กล่าวถึงการประดิษฐาน ศิวลึงค์ของผู้ที่มีชื่อว่า "อังคฺเทว" บนดินแดนซึ่งถูกละทิ้งนอกกำแพงเขต ได้ปรากฏคำ กल्प. (เนะ) ซึ่งใช้ในความหมายถึงการเจาะจงอุทิศทาส (กำหนดรายนาม) ให้เป็นผู้รับใช้ ประณีบัติ ในเทวสถานของศาสนาพราหมณ์แห่งนี้

ในศิลาจารึกภาษาสันสกฤต และ ภาษาขอมโบราณพบที่จังหวัดลพบุรี³

¹ จารึกของอาณาจักรศรีจนาตะ ซึ่งมีดินแดนแม่ครอบคลุมบริเวณจังหวัดนครราชสีมา นั้นมีอยู่หลายหลักด้วยกัน จารึกที่เก่าแก่ที่สุดเป็นจารึกภาษาสันสกฤต และมีอายุไม่ต่ำกว่า ศตวรรษที่ 12 มีข้อความเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พุทธศาสนา และจารึกหลักหลังสุดคือ จารึกที่บ่ออีกาจารึกในปี พ.ศ. 1411 จารึกเป็นภาษาสันสกฤต และ ภาษาขอม เป็นจารึกที่ปรากฏ คำกัลปนา เป็นหลักแรก เข้าใจว่าอาณาจักรศรีจนาตะนี้คงเป็นอาณาจักรเดียวกับอาณาจักรที่มี นามปรากฏว่า "ศรีจนาตะ" และ "จนาคปุระ" ที่ปรากฏในศิลาจารึกภาษาสันสกฤต และขอม พ.ศ. 1480 ซึ่งค้นพบได้ที่พระนครศรีอยุธยา และได้ให้รายนามของพระราชที่ต่างจากวงศ์ ราชวงศ์แห่งประเทศกัมพูชา

² ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล , คำลัสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม, (พระนคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2516) หน้า 7

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.บ/4 (แผนกหนังสือตัวเขียน และจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร)

จารึกในปี พ.ศ. 1466 (มหาศักราช 845)¹ ได้กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้า
 ชัยวรมันที่ 4 (พ.ศ. 1464 - 1484) จุติค้ำวสาร และแรงงานคนให้ทาสถานของ
 คำลนาพราหมณ์ คำกลบนา ที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ หมายถึง การจุติค้ำวสารที่กำหนดอย่าง
 ชัดเจนด้วยว่า เป็นจำนวน 1 กระบุง ให้เงินประลาในวัน 15 คำ และ 12 คำ อย่างสม่ำเสมอ
 เล่มอในเวลา 1 ปี เข้าใจว่าค้ำวสารที่ได้กลบนานี้ คงเป็นผลผลิตในที่นาที่แรงงานของวัด
 ผลิตขึ้นเพื่อเลี้ยงชุมชนภายในวัด จำนวนที่กำหนดนี้เป็นส่วนหนึ่งที่มีพระราชโองการให้เข้ามา
 บำรุงทาสถานโดยเฉพาะ

ในศิลาจารึกอักษร และ ภาษาขอมที่ได้มาจากบ้านพังพวย อำเภอรัญประเทศ
 จังหวัดปราจีนบุรี² จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1484 (มหาศักราช 863) มีข้อความกล่าวถึง
 พระราชโองการของพระเจ้าราเชนทรวรมัน³

¹ที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้ นายอำเภอ คำโท ผู้อ่านศิลาจารึกหลักนี้ได้อธิบาย
 ว่าปี พ.ศ. 845 อาจเป็น พ.ศ. 815 ก็ได้เนื่องจากตัวอักษรไม่ได้แสดงชัดแจ้ง แต่เข้าใจว่า
 คือ พ.ศ. 845 ตรงกับ พ.ศ. 1466 มากกว่าเนื่องจากปรากฏพระนามของพระเจ้าชาม
 "พระกมรเตงชัยค้ำวรมันทေး" ซึ่งหมายถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 4 ครองราชย์ที่เกาะแกร์
 ตั้งแต่ พ.ศ. 1464 - 1484 แต่คงจะได้ขึ้นครองราชย์อย่างถูกต้องในปี พ.ศ. 1471 คือเมื่อ
 พระเจ้าอโศกทวารมณที่ 2 ล้นพระชนม์

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ป.จ/3 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุด
 แห่งชาติ กรมศิลปากร)

³ พระเจ้าราเชนทรวรมันครองราชย์ที่เมืองพระนครในปี พ.ศ. 1487 - 1511
 ส่วนในปี พ.ศ. 1484 นั้นอาจอยู่ในปลายรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 4 (พ.ศ. 1464 -
 1484) หรือต้นรัชกาลของพระเจ้าพรหมวรมันที่ 2 (1484 - 1487) ครองราชย์ที่เกาะแกร์
 แต่ทั้งนี้พระเจ้าราเชนทรวรมัน ที่ปรากฏพระนามในจารึกอาจไม่ใช่พระเจ้าชามก็เป็นได้

ให้พระมหาราชครูของพระองค์ดูแลเทวสถาน "พระกมรเตง ฮัญ ย์คต¹ แห่งเมืองสิงคปุระ"²
และอุทิศที่นา สัตว์ พืชผล และข้าทาสให้เทวสถานแห่งนี้

คำกัลปนา ที่ปรากฏในจารึกหสักนี้ หมายถึงการอุทิศที่ดินที่มีหลักเขต กำหนดอาณาเขต
อย่างชัดเจนซึ่งนอกจากจะแสดงถึงการยอมรับในเขตที่ดินของ เทวสถานแล้ว ยังกำหนดด้วยว่า
พืชผลในที่ดินนี้ทั้งหมดเป็น "สิทธิในกัลปนา" คือมอบให้เทวสถานแห่งนี้

จารึกหสักนี้มีข้อความกำหนดไว้ด้วยว่า ผู้คน และสัตว์ต่าง ๆ ที่กัลปนาได้ไม่ขึ้นอยู่กับ
เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง แต่มอบอำนาจในการควบคุมให้ฝ่ายคำสั่งนาดูแลกันเอง เจ้าหน้าที่
ฝ่ายบ้านเมืองมีหน้าที่ดูแลไม่ให้ผู้ใดล่วงละเมิดพระราชกำหนดนี้

ในจารึกหสักนี้กล่าวถึงการอุทิศที่ดินที่เป็นป่า เข้าใจว่าคือที่ดินที่ยังไม่ได้ทำการเพาะ
ปลูก และอุทิศแรงงานคนเป็นจำนวนมากพร้อมทั้งสัตว์ใช้งาน เช่น โค กระบือ คงต้องการให้
ทำการเพาะปลูกในที่ดินนั้น การควบคุมแรงงานคนคงใช้ความเชื่อในคำสั่งนาคครองดูแลกันเอง
ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่จะสามารถเลี้ยงตนเองได้ในทางเศรษฐกิจระดับอยู่รอด (Subsistence
level) ซึ่งมิได้มีระยะเวลาการผลิตอะไรมากไปกว่า "ทำป่าให้เป็นนา" เพื่อเลี้ยงวัด หรือที่
กล่าวสั้นๆ เป็นแหล่งศักดิ์สิทธิ์ในขอบเขตของกัลปนาดังกล่าว³

¹ คำว่า "กมรเตง" เป็นภาษาขอมแปลว่าเจ้า โดยปริยายหมายว่าเป็นที่เคารพนับถือ
เช่น พระเจ้าแผ่นดิน และครูบาอาจารย์ เป็นต้น และจะใช้หน้าหน้านามของบุคคลซึ่งเป็นที่เคารพ
นับถือทั้งที่ยังดำรงชีวิตอยู่ หรือสิ้นชีวิตไปแล้วก็ได้ ส่วนคำว่า "ฮคต" นั้นเป็นภาษาสันสกฤต
แปลว่า สัตว์โลก หรือ ปวงชน คำว่า "กมรเตงฮคต" แปลว่า เจ้าแห่งสัตว์โลก หรือเป็นเจ้า
แห่งปวงชน จะใช้เฉพาะหน้าหน้านามผู้ที่เคารพนับถือซึ่งได้สิ้นชีวิตไปแล้ว

² สิงคปุระ หรือ สิงคปุรี เป็นภูเขาที่อยู่ใกล้วัดภู ในเขตเมืองจำปาศักดิ์
ประเทศลาว เป็นที่เคารพบูชาของชาวขอมมาก ถือเป็นที่สถิตย์ของพระอิศวรซึ่งเป็นเทพเจ้าประจำ
ชาติของชาวขอม

³ ธิตา สาระยา, "กัลปนากับการขยายตัวของชุมชน," หน้า 90

ในศิลาจารึกจังหวัดสุรินทร์¹ จารึกขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15 - 16

เป็นพระราชโองการให้กลับไปเอาอู๊ดคี่สิ่งของให้กับเทวสถาน²ที่พระราชยาขอมโปรดให้สร้างขึ้นใหม่

นอกจากการกลับไปเอา อู๊ดคี่ที่ดิน แรงงานคน พืชผล สัตว์ และสิ่งของ ให้กับศาลา
สถานของศาลาพราหมณ์แล้วยังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกที่จารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 16
ด้วยว่า มีการกลับไปเอา อู๊ดคี่ให้กับนักบวชในศาลาพราหมณ์ด้วย ดัง เช่นในศิลาจารึกบ้านอุ้มง²
ซึ่งจารึกในปี พ.ศ. 1535 (มหาศักราช 914) กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้า
ชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511 - 1544) อู๊ดคี่ที่ดิน ย้าวสาร แรงงานคน และพืชผลให้กับ
นักบวชในศาลาพราหมณ์ ในแต่ละอาศรม ย้อคี่น้ำสังเกต คือ นอกจากจะกำหนดอาณาเขต
ที่ดิน และบัญชีรายชื่อผู้คนที่อู๊ดคี่ให้กับเทวสถานแล้ว ยังได้อู๊ดคี่พืชผลจากท้องถิ่นตำบลอื่นให้
เทวสถานแห่งนี้ด้วยเช่น "ผลไม้มัทสันธาณบุรี...นี้ซึ่งอยู่ทางทิศทักษิณ" และ "ผลไม้มัทที่ปธารณ.
...ผลไม้มัททั้งหมดและน้ามันเป็นเวลา 1 เดือน"³

ในศิลาจารึกศาลเจ้าเมืองลพบุรี⁴ จารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 16 ได้กล่าวถึง
พระราชโองการของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1545 - 1593) ให้อู๊ดคี่พืชผลจาก
เมือง "ทวาร ษ์ลวามาน" ให้แก่เทวสถานเช่นกัน

จะเห็นว่านอกจากการกลับไปเอา แรงงานคน เพื่อให้ดำเนินการผลิตในที่ดิน ที่ได้
อู๊ดคี่แล้ว ยังมีการอู๊ดคี่พืชผลจากท้องถิ่นตำบลอื่นให้กับเทวสถานด้วย อาจเป็นเพราะว่าชุมชน
นั้นเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่มาก และไม่สามาถเลี้ยงตนเองได้ ทางฝ่ายปกครองจึงได้อู๊ดคี่
พืชผลจากท้องถิ่นอื่นเพิ่มขึ้นให้ด้วย

¹ ศิลาจารึกหลักที่ 124 ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 หน้า 254

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน อบ./13 (แผนกหนังสือตัวเขียน และจารึกกองหอสมุด
แห่งชาติ กรมศิลปากร)

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน อบ./13 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุด
แห่งชาติ กรมศิลปากร)

⁴ ศิลาจารึกหลักที่ 21 ศิลาจารึกศาลเจ้าเมืองลพบุรี ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 หน้า 31-33

คำกล่าวนาในศิลาจารึกศาลเจ้าเมืองลพบุรี นอกจากจะหมายถึงการอุทิศพืชผล เช่น ข้าวเปลือก และข้าวสารแล้ว ยังใช้ในความหมายถึงการอุทิศ นักดนตรี นักพ่อนรำ เพื่อให้มีหน้าที่ช่วยกล่อมพระเป็นเจ้า "พระกมรเตงธัญศรีบรมวาสุเทพ" ซึ่งหมายถึงเทวรูปของพระนารายณ์ อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมว่าจะได้บุญกุศลนั่นเอง

ในศิลาจารึกหลักนี้ กล่าวถึงการอุทิศที่ดิน ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดให้กับเทวสถานเข้าใจว่าในพุทธศตวรรษที่ 16 คงมีการสืบทอดการเป็นเจ้าของที่ดินและสามารถอุทิศถวายให้กับเทวสถานได้ด้วย การกระทำเช่นนี้คงหวังในทางบุญกุศล และคงจะต้องขออนุญาตจากทางฝ่ายปกครองเสียก่อน

ในระยะหลังได้มีการกำหนดอย่างชัดเจนขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับการอุทิศแรงงานคนที่ให้ทำงานในที่ดินของเทวสถาน นอกจากจะมีบัญชีปริมาณและรายชื่อแล้ว ยังกำหนดว่าเป็นการอุทิศให้ทั้งครอบครัวไม่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง และมีการกำหนดผู้ที่มีหน้าที่ควบคุมแรงงานคน พืชผล และสิ่งของที่ยื่นกับเทวสถานด้วย เข้าใจว่าเทวสถานบางแห่งในระยะหลัง ๆ คงจะมีผลประโยชน์เป็นจำนวนมาก ทางฝ่ายปกครองจึงต้องมีพระราชโองการแต่งตั้งผู้ที่มีหน้าที่ควบคุมบัญชี ผู้คนและพืชผลของเทวสถาน คงเพื่อป้องกันการล่วงละเมิดผลประโยชน์ต่าง ๆ ของเทวสถาน ดังมีข้อความปรากฏในศิลาจารึกอักษรขอมภาษาขอมที่ได้อารักขึ้นใน พ.ศ. 1559 (พ.ศ. 938) พบที่อรัญประเทศจังหวัดปราจีนบุรี กล่าวถึงพระเจ้าศรีสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1545 - 1593) อุทิศผู้คน ข้าวสาร น้ำมัน ถั่วงา และผ้าให้กับเทวสถาน ในศิลาจารึกหลักนี้บ่งว่า ผู้คนเหล่านี้อุทิศให้ทั้งครอบครัว และสิ่งของต่าง ๆ ที่อุทิศให้เทวสถาน บ่งไว้ด้วยว่าสิ่งของเหล่านี้ "จะต้องไม่ตกแก่ไพร่ประจำเมือง จะไม่ตกแก่โพลญพนม และมุขคาบชนवलทั้งปวง" ¹

¹ ศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอมที่วังส่วนฝักกาด, นิตยสารศิลปากร 16

และในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอม ที่ได้มาจากปราสาทวัดพนมวัน ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา¹ กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 (พ.ศ. 1623 - 1650) ให้อุปถัมภ์ และเชื้อพระวงศ์ร่วมกันดูแลรักษาเทวาคาร "พระกมรเตงอัญชิต" และได้อุทิศพืชผลแรงงานคนและสิ่งของให้กับเทวสถานแห่งนี้ ในศิลาจารึกหลักนี้ได้มีการแจกแจงผู้ที่มีหน้าที่เป็นหัวหน้าควบคุมแรงงานคน ควบคุมบัญชี ควบคุมเงิน และทอง และควบคุมพืชผลภายในเทวสถานแห่งนี้ด้วย

ในจารึกที่กรอบประตูขุมระเบียงคตปราสาทหินพิมาย² จังหวัดนครราชสีมา จารึกในปี พ.ศ. 1655 (มหาศักราช 1034) กล่าวถึงพระกมรเตงอัญชิตพิเรนทราริบัติพรหมเมือง โลกวะกุล ได้อุทิศข้าวสาร ที่ดิน ที่กำหนดอาณาเขตแน่นอน และผู้คนที่มียาเยื่อตามบัญชีให้กับเทวสถาน "กมรเตงอัญชิตเสนาบดีไตรโลกยวิชัย" เข้าใจว่า คือเทวสถานที่เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษที่เคารพนับถือที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และมีการ "ถวายผล" ซึ่งมีความหมายถึงการอุทิศผลบุญกุศลให้กับ "พระบาทกมรเตงอัญชิตรัตนธรรมเทวะ" หรือพระเจ้ารัตนธรรมที่ 1 (พ.ศ. 1651 - 1656) พระราชาขอมในขณะนั้นนั่นเอง

ศิลาจารึกที่ปรากฏ คำกล่าวน่าที่จารึกในพุทธศตวรรษที่ 15 - 17 นี้ ส่วนมากจะเป็นจารึกที่สร้างขึ้นตามพระราชโองการของพระราชาขอม หลังจากที่ได้กล่าวนำอุทิศ ผู้คน ที่ดิน และสิ่งของให้กับเทวสถานซึ่งถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สิงสถิตย์ของเทพเจ้า หรือเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษที่เคารพนับถือที่ได้ล่วงลับไปแล้ว แต่มีจารึกบางหลักที่ได้กล่าวถึงนักบวชในคำสนาพราหมณ์ได้ กล่าวนำอุทิศสิ่งของต่าง ๆ ให้เทวสถานด้วย เช่นในศิลาจารึกภาษาสันสกฤต และขอม ที่เขาพระวิหาร³ ซึ่งจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1662 (ม.ศ. 1041) เป็นศิลาจารึกที่สร้างขึ้นเพื่อยอพระเกียรติของพระมหाराชาปุรุ "พราหมณ์กิวากรบัณฑิต" ซึ่งในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 (พ.ศ. 1623 - 1650) ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน น.ม/1 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร)

² ศิลาจารึกหลักที่ 61 ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 , หน้า 131

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ศ.ก/3 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร)

"ภควัดบาทกมร เตงอัญหตุรคฺรทวากรบัตหิต" และในสมัยของพระเจ้าสุริยวงมน์ที่ 2 ท่านได้
เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นไปเป็น "รูสีแยงกมร เตงอัญหตุรคฺรทวากรบัตหิต"

ท่านทวากรบัตหิตผู้นี้ได้สร้างเทวสถาน และอาคารหลายแห่ง ทั้งได้กัลปนาคุคิ
ที่ดิน ข้าวสาร ผู้คน น้ำมัน และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้กับเทวสถาน และมีการ
"โอยทาน" และ "ถวายทักษณา" อันมีความหมายถึงการอุทิศผลบุญกุศลตามความเชื่อในลัทธิ
คำล้นาด้วย

ในศิลาจารึกภาษาขอม วดสระกำแพงใหญ่¹ ซึ่งจารึกขึ้นใน พ.ศ. 1585 มีข้อ
ความกล่าวถึง "พระกมรเตงอัญหิตวาล" นักบวชในคำล้นาพราหมณ์ที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลใน
เทวสถาน "กมรเตงขตพททเรศวร" แห่งเมืองลุดุกอัมพิล (ตงมะขาม) ร่วมกับพระกมรเตงอัญ
คนอื่น ๆ อี้อที่ดินอุคิให้เทวสถาน และอุคิผู้คน สัตว์ และสิ่งของต่าง ๆ ให้เทวสถานแห่งนี้

ในศิลาจารึกภาษาขอมปราสาทหินพนมรุ้ง ที่ปรากฏค่ากัลปนา มีอยู่ 2 หลัก คือ
ศิลาจารึกที่จารึกขึ้นใน พ.ศ. 1573 ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวงมน์ที่ 5 (พ.ศ. 1511 -
1544) กล่าวถึงพราหมณ์ผู้หนึ่งได้อี้อที่ดินแห่ง "ถบกกันหวา" มีการกำหนดเขตที่ดินนี้อย่างแน่นอน
มีการขอพระราชทานที่ดินแห่งตaylor อุคิสัตว์ และสิ่งของให้เทวสถานแห่งนี้²

ส่วนจารึกที่ปราสาทหินพนมรุ้งอีกหลักหนึ่ง จารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 16 กล่าวถึง
พระสวเบงพระมหาราชครู ได้อี้อที่ดินจากพระสังวาท เพื่อสร้างหมู่บ้าน และอาคาร มีการอุคิ

ศูนย์วิทยพัทยากร

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ศก./1 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร)

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน บ.ร./11 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร)

ทาส ย้าวสาร สัตว์ เช่น ช้างม้า และ แพะ ให้เทวสถานแห่งนี้¹

จะเห็นว่านอกจากจะมีการพระราชทานที่ดินแล้ว ยังมีการซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นให้กับเทวสถานอีกด้วย ทั้งผู้ซื้อที่ดินถวายเทวสถาน ก็มีฐานะเป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์ ที่มีหน้าที่ดูแลในศาสนสถานแห่งนั้น ๆ เข้าใจว่าเป็นการเพิ่มผลผลิตให้กับเทวสถานที่ตนดูแล และขยายชุมชนนั้นให้กว้างขวางใหญ่โตขึ้น ที่ดินเหล่านี้จะแบ่งถึงอาณาเขต อันหมายถึง การยอมรับ จากทางฝ่ายปกครอง และแบ่งตัวว่าไม่ตกอยู่ในการควบคุมของฝ่ายปกครองทางบ้านเมือง

ศิลาจารึกที่มีอายุหลังที่สุดที่ปรากฏคำกัลปนา คือจารึกที่ได้สร้างขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาที่ 2 (พ.ศ. 1656 - 1695) เป็นศิลาจารึกที่จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1671 พบที่เรือนจำจังหวัดอุบลราชธานี เข้าใจว่าน่าจะมาจากเขาพระวิหาร มีข้อความกล่าวถึงการสถาปนาคัมภีร์ และเทวสถานไว้เคารพบูชา มีการกัลปนาอุทิศผู้คน และสิ่งของให้เทวสถานี่สร้างขึ้นใหม่นี้²

เมื่อประมวลข้อความจากจารึกต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น อาจสรุปได้ว่าในพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 คำกัลปนาใช้ในความหมายถึงการอุทิศ แรงงานคนที่ดิน พืชผล สัตว์ และสิ่งของเครื่องใช้ให้สืบทอดเทวสถาน

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน บ.ร/9 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร)

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน อ.บ/8 (แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร)

ของคำสนาพราหมณ์¹ สิ่งต่าง ๆ ที่ได้ถูกคิดไว้ในระยะแรกคงต้องให้อำนาจกิจการผลิต เพื่อเลี้ยงชุมชนภายในเทวสถานนั้นให้อยู่รอดได้ แต่ในเวลาต่อมาชุมชนเหล่านี้คงจะขยายตัวเป็นชุมชนที่ใหญ่หนาแน่นขึ้น จึงมีการขยายขอบเขตที่ดินของเทวสถานโดยการขอพระราชทาน และซื้อที่ดินเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิต และขยายขนาดของชุมชน ในชุมชนของเทวสถานบางแห่งนอกจากจะมีผลผลิตในที่ดินแล้ว ยังได้รับพระราชทานผลผลิตจากท้องที่ตำบลอื่น ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการขยายขอบเขตความเชื่อในลัทธิคำสนาแล้ว ยังแสดงถึงการขยายตัวของชุมชนเป็นบ้านเมืองใหญ่ขึ้นด้วย จำนวนแรงงานและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของเทวสถานก็จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการจัดระบบการควบคุมดูแลให้รัดกุมมากขึ้น โดยจะมีพระราชโองการกำหนดผู้ที่จะมีหน้าที่เป็นหัวหน้าควบคุมดูแลผลประโยชน์ต่าง ๆ ของทางคำสนสถาน ผลประโยชน์ต่าง ๆ เหล่านี้ จะแยกออกจากการควบคุมของทางฝ่ายบ้านเมือง ในแง่นี้จะเป็นสิ่งที่ย่วยในการขยายชุมชนให้เป็นบ้านเป็นเมืองขึ้นได้

จะเห็นว่าในระยะแรกการก่อกำเนิดเกิดจากการกระทำของพระราชา ผู้ซึ่งเป็นผู้นำทางการปกครอง แต่ภายหลัง ปรากฏว่านักบวชในคำสนาพราหมณ์ก็ได้ก่อกำเนิดลัทธิสิ่งของตามความเชื่อในลัทธิคำสนาเช่นกัน

¹ คำสาตราจารย์ ม.จ. ลุ่กัทรดิศ ดิศกุล ได้กล่าวถึงคำก่อกำเนิดในการวิเคราะห์จารึกสลักก๊กกรรมว่า "การให้บริการและการทำนุบำรุงรักษา วิธีการต่าง ๆ ที่อาจจะทำให้ (เทวสถาน) ดำรงอยู่ได้ และกิจกรรมต่าง ๆ มักจะเรียกรวมกันอยู่ในคำ 2 คำ ซึ่งดูเหมือนกันได้ คือ จัมนำ และ กลบนำ การบริจาคลัทธิที่เป็นรูปธรรม (เช่นทาลี สัตว์ สิ่งที่ใช้ในการประกอบพิธี) ดูเหมือนจะเรียกเป็นพิเศษว่า โภค (คือความยินดี อาหาร) แต่ก็มี ความหมายแตกต่างในการใช้ ซึ่งเรายังไม่สามารถทราบได้ (ม.จ. ลุ่กัทรดิศ ดิศกุล "วิเคราะห์จารึกสลักก๊กกรรม", นิตยสารศิลปากร , 8 (มกราคม - ธันวาคม , 2517): 94

อาจสรุปได้ว่า กัลปนา เกิดจากความเชื่อในลัทธิคำสอน และเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอด
เนื่องกันมาในทุกสมัยแม้จะไม่ปรากฏหลักฐานการใช้คำ กัลปนา ในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษา
ขอมอีก แต่พฤติกรรมการกัลปนาก็ยังมีสืบทอดมาตังจะเห็นได้ในศิลาจารึกที่จารึกขึ้นในพุทธศตวรรษ
ที่ 18 เป็นจารึกที่มีข้อความเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์แก่คำสอนสถานทางพระพุทธศาสนา¹
อาจเป็นไปได้ว่าในศตวรรษต่อมานั้นพระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลเพิ่มขึ้นในอาณาจักรขอม พระราชา
ก็ทรงนับถือและให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เช่นพระเจ้ารณนิทรวรมันที่ 2 (พ.ศ.1695 -
1698) และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 - ราว พ.ศ. 1763) แม้ว่าประเพณีเก่าแก่
ของคำสอนพราหมณ์ยังคงเป็นที่รับนับถือปฏิบัติสืบทอดมา แต่ลัทธิพุทธราชได้เข้ามาแทนที่²
อาจด้วยเหตุนี้เอง คำกัลปนา จึงมิได้นำมาใช้ในศิลาจารึกที่มีข้อความเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์
แก่คำสอนพราหมณ์เท่านั้น จนกระทั่งอิทธิพลของอาณาจักรขอมได้หมดสิ้นไปในดินแดนที่เป็นประเทศ
ไทยปัจจุบันนี้ และเมื่ออาณาจักรไทยได้ตั้งมั่นขึ้น พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทก็ได้ประดิษฐานลงอย่าง
มั่นคงในดินแดนนี้แทน

คำกัลปนาในสมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัยปรากฏหลักฐานทั้งทางด้านาน โบราณวัตถุ โบราณสถานตลอดจนศิลา
จารึกแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชา
ที่ 1 (พระยาโลไทย) มีการสร้างคำสอนสถาน เช่น วัด เจริญ และคำสอนวัตถุ เช่น

¹ ศิลาจารึกในพุทธศตวรรษที่ 18 ที่เป็นจารึกทางพระพุทธศาสนา เช่น ศิลาจารึก
ดงแม่นางเมือง จารึกในปี พ.ศ.1710 (จารึกหลักที่ 35 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 หน้า 12 - 18)
ศิลาจารึกที่วัดหัวเวียง อ.ไชยาจารึกในปี พ.ศ. 1773 จารึกเป็นภาษาสันสกฤต (จารึกหลักที่
24 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2) และศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ในบริเวณเมืองพระนครจารึก
เป็นภาษาสันสกฤตในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (จารึกหลักที่ 116 ประชุมศิลาจารึกภาค
ที่ 4 หน้า 159 - 215)

² ม.จ. สุกัทรติศ ดิศกุล คำสอนพราหมณ์ในอาณาจักรขอม , หน้า 28 - 31

พระพุทธรูป และพระพุทธรูปบาทบนยอดเขาสูง มีความนิยมปลูกต้นโพธิ์ (พระศรีมหาโพธิ์) ที่นำมาจาก ประเทศลังกา บูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และการกระทำบุญในที่ต่าง ๆ หลายแห่ง นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานว่าพฤติกรรมการกลบนาก็เป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติกันอยู่แล้วในลุ่มโยหัย จะเห็นได้ ว่ามีการอุทิศผู้คนให้มีหน้าที่ทำนุบำรุงรักษาศาสนสถานที่ได้ก่อสร้างขึ้น และดูแลปฏิบัติพระภิกษุ ลังขมี มีการอุทิศที่นาที่ส่วนให้แก่วัดในพระพุทธรูปคำสนา โดยมีหวังที่จะได้ผลบุญเป็นอาณัติสิ่งตอบแทน ดังเช่นพระมหา เถรศรีศรัทธา¹ ได้บำเพ็ญการกุศลสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ และได้อุทิศผู้คน ที่นา ส่วนหมาก ส่วนพลูให้กับวัด ดังความปรากฏในจารึกว่า

. ลางแห่งก่อ พระศรีรัตนมหาธาตุปลูกเนาวรัตนพระศรีมหาโพธิ์ สร้างพิหาร
 อวาสาอัน พระพุทธรูปอันงามวิจิตรต้องจาริตไว้ในที่นี้ การกระทำกุฎีอาศรมบท
 อันอดิพิเล ลางแห่ง แลมากระทำมหาสะพานปลูกดอกไม้ต้นใหญ่หลายพรรณ
 แก่ พระศรีมหาโพธิ์ ไว้คนแต่งเฝ้ารักษาหลายคร้ว มีทั้งส่วนหมาก ส่วนพลู ไว้
 นากกร²

นอกจากนี้พระมหา เถรศรีศรัทธายังได้ซื้อคน และสัตว์ ถวายวัดเพื่อเป็นการโปรดสัตว์ การอุทิศคนนี้เป็นจุดเริ่มต้นปลดปล่อยคนจากภาวะความเป็นข้าทาสตามระบบควบคุมของบ้านเมือง ให้อยู่กับพระคำสนา นับเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมที่สำคัญยิ่ง³

ไม่ทราบแน่ชัดว่าได้มีการเริ่มนำคำ "กลบนา" มาใช้ในการจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธรูปคำสนาในศิลาจารึกภาษาไทย อักษรไทยในสมัยลุ่มโยหัย ตั้งแต่เมื่อใด

¹ พระมหา เถรศรีศรัทธาราชลูฬามณีศรีรัตนสังกาศปมหาสาามีเป็นเจ้า เป็นบุตรของ พระยาคำแหง (พระราม) เป็นหลานของพ่อขุนผาเมือง

² จารึกหลักที่ 2 ศิลาจารึกวัดศรีสุ่มสังหวัดลุ่มโยหัย ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 , จารึกลุ่มโยหัย (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2521) หน้า 45

³ ธิธา ล่าระยา, กลบนากับการขยายตัวของชุมชน, หน้า 93

แต่ปรากฏหลักฐานคำ "กัลปนา" ครั้งแรกในศิลาจารึกเขากบ ซึ่งเข้าใจว่าจะได้ทำการจารึกขึ้นในระหว่าง พ.ศ.1900 ถึง พ.ศ.1904¹ ในรัชสมัยของพระมหารธรรมราชาที่ 1 หรือ พระยาสิทธิ ดั่งมีข้อความปรากฏในศิลาจารึกว่า

. . .พระยามหารธรรม . . . มาทางไม่ได้ก่อนหินก้อนผา มาร . . . วัดเองด้วยมือท่านแล้วจึงกระทำ . . . ก ขณะนี้ป่าให้หม่นหมองก่อเจดีย์ . . . มหาโพธิ์ไว้เหนือจอมเขาสมนนภู . . . กลางเวียงไชร์ให้ก่อรามเจดีย์ รามวิหาร . . . พุทธปฏิมาดูงามหนักหนาในวิหาร . . . มหาโพธิ์อันเอาหน่วยพร (ณ) . . . ประดิษฐานในรามอวาส์นั้นขุดตระพัง บังหลายพระณเป็นนุชา บำให้ขาด น ฝูงนั้นให้งาม ถึงฉลองลัทธิธรรม น กัลปนากุญ ไปฝากพระยาพระราม²

และในศิลาจารึกหลักที่ 93 ศิลาจารึกวัดอโศการาม ซึ่งจารึกขึ้นในปี พ.ศ.1942 กล่าวถึงการสร้างวัดอโศการาม ของสมเด็จพระราชาเทพศิรอุพิสาภรณ์ วัชรราชมเหสีเทพรรณีโลกรัตน ขยายของสมเด็จพระมหารธรรมราชาที่ 2 ได้ทรงสร้างพระพุทธรูป ภูมิปลูกพระศรีมหาโพธิ พระราชทานที่นา ที่สวน และ "ส้มวัด" คือ แรงงานคนไว้เพื่อดูแลวัดวาอาราม และปรนนิบัติพระสงฆ์ในวัดอโศการาม และวัดหักฉนวนาราม ได้ปรากฏคำกัลปนาในจารึกว่า

. . . อันว่าผลานิสงส์ดังนี้ ส้มเด็จพระราชเทวีเจ้าท่านแล้งแล้ง กัลปนาให้เป็นโกฏฐาลัญญ โภจนาไปแต่ส้มเติลญ พระยา พ่อออก แม่ของท่าน

¹ การวิเคราะห์ของคำสัตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ว่าในตำนานที่ 1 ของศิลาจารึกเขากบนี้ยังไม่ได้ใช้ไม้หันอากาศซึ่งปรากฏว่าเริ่มใช้ในราว พ.ศ.1904 และใช้ปนกับตัวสกกดซ้อน เช่น นก ๓ นก ไปจนถึงประมาณ พ.ศ. 1955 จึงนิยมใช้ไม้หันอากาศแต่อย่างเดียวในจารึก (ประเสริฐ ณ.นคร, "รายงานการค้นคว้าจารึกสุโขทัย"แถลงงานประวัติคำศัพท์เอกสารโบราณคดี 1: (พฤษภาคม 2510)

² ศิลาจารึกหลักที่ 11 จารึกเขากบในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย

อีกเล่มเต็มมหาธรรมราชาธิราช พระคัมภีร์ธรรมราชามารดา ญาติกุลพานพบส่วสัตว์ทั้งหลาย
 ล่องให้พันทุกข์ ภัยอันตราย แต่ให้ได้ลุแก่สุขทุกคน ¹

จะเห็นว่าคำ "กัลปนา" ในศิลาจารึกทั้ง 2 หลักในสมัยสุโขทัยนี้ใช้ในความหมาย
 ถึงการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องหรือบุคคลที่ตนรักใคร่นับถือที่ได้ล่วงลับไปแล้วอันเป็น
 ความเชื่อในสัทธาศาสนาที่เชื่อในเรื่องสวรรค์ และนรก และมีความปรารถนาที่จะให้ผู้ที่มีความ
 เกี่ยวข้องกับตนมีความสุขสมบูรณ์ทั้งที่มีชีวิตอยู่ และเมื่อตายไปแล้ว ² ความเชื่อเช่นนี้ก็มี
 ปรากฏในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอม ที่จารึกในพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 17
 ซึ่งพบในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันนี้ ก็มีข้อความกล่าวถึงการกัลปนา อุทิศส่วนบุญกุศลให้กับ
 ผู้ที่ล่วงลับเช่นกัน

ข้อที่น่าสังเกตคือ การอุทิศผลบุญกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว สมัยสุโขทัยใช้คำ
 "กัลปนาบุญ" และ "กัลปนาให้เป็นโกฎฐาสัญญ" นี่หมายถึงการให้ความอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระ
 พุทธศาสนาในทุก ๆ รูปแบบในสุโขทัย เช่นการสร้างถาวรวัตถุ และโบราณสถานทางพระพุทธ
 ศาสนา การพระราชทาน ที่ดิน พืชผล แรงงานคน สัตว์ และสิ่งของ แก่วัดในพระพุทธศาสนา
 แล้วจึงอุทิศผลบุญกุศล หรือ กัลปนาบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ส่วนการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธร
 ศาสนาในสมัยสุโขทัยโดยไม่ได้อุทิศผลบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับแต่มีความหวังในการรับอานิสงส์ตอบ
 แทนนั้นจะไม่ใช้ คำกัลปนา

แต่อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า สุโขทัยก็ได้นำคำกัลปนามาใช้ใน เรื่องของความเชื่อ
 ในสัทธาศาสนาเช่นกัน การอุทิศส่วนบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับก็เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอุทิศ

¹ ศิลาจารึกหลักที่ 93 จารึกวัดอโศการาม ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4

หน้า 41 - 45

² คึกษาารายละเอียดจาก เกษม บุญศิริ "กัลปนา" สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน

เล่ม 2 (2499 - 2501) (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม) หน้า 972 - 976

ที่ดิน แรงงานคน พืชผล สัตว์และสิ่งของให้กับศาลาลงนามทางศาลาลงนาม แต่พฤติกรรมการอุทิศ
ที่ดิน ผู้คน และสิ่งของต่าง ๆ นี้ ในสมัยสุโขทัยจะใช้ในคำว่า ให้ หรือไว้

การอุทิศแรงงานคน ให้วัดในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติกันมากในสมัย
สุโขทัย ผู้มีจิตศรัทธาสามารถอุทิศข้าทาสของตนให้ทำหน้าที่ปรนนิบัติพระภิกษุสงฆ์ และ ดูแล
รักษาศาลาลงนามที่ได้สร้างขึ้นไว้ให้วัด ดังมีความปรากฏในศิลาจารึกที่จารึกขึ้นในรัชสมัยของ
พระมหาธรรมราชาที่ 3 มีใจความเป็นเรื่องที่ท่านเจ้าพิน ผู้สำเร็จราชการในเมืองยะเสียง
สร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ และอุทิศแรงงานคนไว้ให้แก่วัด และได้กำหนดหน้าที่ของคนกลุ่มนี้ไว้ว่า
"คนถือยวแก่มหาเถร" "ฝูงอันเฝ้าอุโบสถ" "ตัวตนทั้งหลายสืบสืบทนหน้าสังหัน
พระ" และ "ให้หุงสังหันเจ้าธรรมราชา" ¹

แรงงานคนที่อุทิศให้กับวัดนี้มีหลายประเภท มีทั้งทาสเชลยศึก ข้าทาสที่ซื้อขายกันได้
ในตลาด และไพร่พลเมือง ในศิลาจารึกวัดป่าแดงจังหวัดสุโขทัย ² แรงงานคนที่พระมหาธรรม
ราชาลิไท อุทิศไว้กับวัดป่าแดงหลังจากที่พระองค์เสด็จกลับจากการศึกที่เมืองแพร่ในปี
พ.ศ. 1902 เป็นทาสเชลยศึกจำนวน 15 ครว

ในศิลาจารึกวัดอโศการาม ³ แรงงานคนที่พระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์อุทิศไว้กับวัด
อโศการามจำนวน 50 ครว เรือน ปรากฏเรียกในจารึกว่า "ส้มวัด" และ "ไพร่" คือชนชั้นไพร่
พลเมืองของสุโขทัยนั่นเอง

ส่วนในจารึกวัดศรีชุมจังหวัดสุโขทัย ⁴ แรงงานคนที่พระมหาเถรศรีศรัทธาอุทิศไว้กับ
วัดนั้น เป็นชนชั้นข้าทาสที่ซื้อมาจากตลาด เพื่อเป็นการโปรดสัตว์ ดังความปรากฏในจารึกว่า

¹ ศิลาจารึกหลักที่ 10 จารึก จ.ศ.766 จังหวัดสุโขทัยใน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1
จารึกสุโขทัย หน้า 129 - 132

² ศิลาจารึกหลักที่ 9 จารึกวัดป่าแดงจังหวัดสุโขทัยใน ประชุมศิลาจารึกภาค 1
จารึกสุโขทัยหน้า 119 - 127

³ ศิลาจารึกหลักที่ 93 จารึกวัดอโศการาม ในประชุมศิลาจารึกภาค 4

⁴ ศิลาจารึกหลักที่ 2 จารึกวัดศรีชุมจังหวัดสุโขทัย ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 หน้า 33-58

"กลางแห่งเขาตลาด ชื่อสัตว์ทั้งหลายโปรดอันเป็นต้นว่า คนธีกแพะ และหมู หมา เป็ดไก่
ทั้งห้า นก ปลา เนื้อ ฝูงสัตว์ทั้งหลายโปรดสัตว์ดีมีรูปโฉมงาม" ¹

การอุทิศผู้คนให้วัดนี้มีได้จำกัดจำนวนที่แน่นอน มีตั้งแต่จำนวนที่น้อยที่สุดคือหนึ่ง เรือน
ไปถึงจำนวนที่มากที่สุดคือ 50 เรือน ถ้ามีจำนวนหลายครัวเรือนก็คงจะแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งเป็น
หัวหน้าควบคุมเพื่อช่วยพระภิกษุสงฆ์ปกครองดูแล ผู้คนของวัดในสมัยลุ่มลุ่มโยหัยนี้จะมีสภทอดการเป็น
คนของวัดไปถึงลูกหลาน ดังมีความปรากฏในจารึกว่า "พ่อตายไว้แก่ลูก ลูกตายไว้แก่หลาน
หลานตายไว้แก่เหลน" ²

นอกจากแรงงานคนแล้วยังมีการอุทิศ เงินทอง สิ่งของเครื่องใช้ ที่จำเป็นสำหรับ
พระภิกษุสงฆ์ด้วย เช่น เงินและทอง ปรากฏในศิลาจารึกว่าเป็นจำนวนมาก ดังมีข้อความใน
ศิลาจารึกหลักที่ 1 พ่อขุนรามคำแหงว่า "เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบ็ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้
มีหมอนนั้นหมอนโนน บริวารกฐินโอยทานแล้ปีแล้ปีลับ้าน" ³ คำว่า "ลับ้าน" คือ
ล่องลับ้านเบ็ย ⁴

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 45

² ศิลาจารึกหลักที่ 10 จารึก จ.ศ. 766 จังหวัดลุ่มลุ่มโยหัย หน้า 135

³ ศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 หน้า 20-21

⁴ ลุ่มลุ่มโยหัย ๓ บางอ้าง, "พุทธคำสอนในสมัยลุ่มลุ่มโยหัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518) หน้า 80 และ
เฉลิม ยงบุญเกิด, "เหรียญกระษาปณ์ในประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2517,
หน้า 41) ว่า "เบ็ยเป็นสิ่งที่ราชฎรใช้เป็นเงินปลีกที่มีราคาต่ำสุด คนนิยมใช้เบ็ยเป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยน
มานานแล้ว และในสมัยลุ่มลุ่มโยหัยก็ใช้เหมือนกัน ดังปรากฏในศิลาจารึกสมัยลุ่มลุ่มโยหัยว่าในการทอดกฐิน
ต้องมี "พนมเบ็ย พนมหมาก" หมายความว่าต้องนำเบ็ยไปถวายวัด เช่นเดียวกับหมาก หรือผลไม้
.... เบ็ยคือหอยชนิดหนึ่งที่หายากมาก พ่อค้าชาวอินเดียนเป็นผู้นำเข้ามาขายในเมืองเรา ราคา
ของเบ็ยนั้นไม่แน่นอนสุดแต่พ่อค้านำเบ็ยเข้ามาขายหรือน้อยแต่ตามปรกติ 1 เพ็องจะแลกได้
ประมาณ 800 เบ็ย"

ในปี พ.ศ. 1904 พระมหาธรรมราชาลิไทก็ทรง อุทิศ เงิน ทอง และสิ่งของ เครื่องใช้ จำเป็นกับพระภิกษุสงฆ์เนื่องในพระราชพิธีออกพรรษา ดังมีความปรากฏในจารึก ว่า "พระราชทรัพย์ ที่เป็นของพระราชทาน(คือ) ทอง 10 ชั่ง เงิน 10 ชั่ง เปี้ย 10 ล้าน หมาก 2 ล้าน สิวร 4 กระแฉ่ บาดพละ หมอนนอน หมอนนั่ง เสื้อ จำนวนเท่ากัน ส่วน กระจายทานบริษารทั้งปวงอื่น ๆ อีก อเนกประการจะนับมิได้" ¹

ในศิลาจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1932 พบมีโล่ตำถวายทองสิบตำลึง เงินพันลำม เปี้ยล้านสี่แสนสี่หมื่น และสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เช่นสิวร และบาตรพระ ²

ศิลาจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ส้มเตีจพระราชเทพศิรัลฐิติสาภรณ์ นอกจากจะ อุทิศแรงงานคน จำนวน 50 ครอบครัวให้กับวัดอโศการามแล้ว ยังทรงบริจาคทรัพย์อีก 200 โกฎิเปี้ย ข้าวเปลือกจำนวน 25 เกวียนแก่วัดเป็นประจำทุกปี และเครื่องใช้ที่จำเป็น สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ³

นอกจากนี้ยังมีการอุทิศสัตว์พาหนะ เช่น ช้างม้า วัวควาย ให้แก่วัดด้วย ช้าง และ ม้าคงใช้สำหรับบรรทุกขนสิ่งของและ เป็นพาหนะในการเดินทาง ส่วนวัว และควาย ใช้ในการทำไร่ ทำนาในที่ดินซึ่งมีผู้อุทิศให้เป็นที่เก็บเกี่ยวผลประโยชน์สำหรับวัด

ในการอุทิศที่ดิน และพืชผลต่าง ๆ ในที่ดินนั้น พระมหากษัตริย์ พระมเหสี หรือ ทางฝ่ายปกครองจะอุทิศให้กับวัดได้ ผู้มีจิตศรัทธาจะถวายที่ดินให้กับวัดในพระพุทธรคำสนาจะ ต้องขออนุญาตจากฝ่ายปกครองเสียก่อน ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินที่อุทิศไว้กับวัดแล้วนั้นจะถือว่าแยก ออกจากการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ตกอยู่ภายใต้การดูแลของฝ่ายคำสนาจักรโดยเด็ดขาด

¹ ศิลาจารึกหลักที่ 4 จารึกวัดป่ามะม่วง อักษรขอมภาษาเขมร จังหวัดสุโขทัย ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 , หน้า 82

² ศิลาจารึกหลักที่ 106 จารึกวัดช้างล้อม ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 หน้า 128

³ ศิลาจารึกหลักที่ 93 จารึกวัดอโศการาม ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 หน้า 41-45

การให้ความอุปถัมภ์พุทธคำสอน ด้วยการอุทิศแรงงานคน ที่ดิน ภาชีอากร พืชผล สัตว์ และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นแก่พระภิกษุสงฆ์ที่จะใช้ในการชีวิตประจำวัน นั้น ¹ เป็นไปเพราะความมุ่งหวังในผลแห่งการทำบุญ ดังเช่นพระมหาเถรศรีศรัทธาว่า "เสียบปรารถนาโพธิ์สมภาร" ² พระมหาธรรมราชาลิไท ก็ทรงมีความประสงค์ว่า "เพื่อ สัก....ลุ่งเป็นพระพุทธ ลุ่งสักเอาฝูงสัตว์ทั้งหลาย ข้ามส่งสารทุกขันธ์" ³ การให้ความอุป- ถัมภ์พระพุทธรูปคำสอนในรูปนี้ จะไม่ปรากฏ คำว่ากัลปนา

จึงอาจสรุปได้ว่า ในสมัยลุ่มโยทัยใช้คำกัลปนา ในรูปคำ "กัลปนาบุญ" หรือ"กัลปนา ให้เป็นโกฏฐาสัญญ" ซึ่งหมายถึง การอุทิศผลบุญกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และความหมาย ของคำ กัลปนาในแง่นี้ได้ปรากฏต่อมา แม้ในปลายสมัยลุ่มโยทัยที่อยุธยา มีอิทธิพลครอบคลุม ลุ่มโยทัยมากขึ้น จนกระทั่งลุ่มโยทัยลุ่มล้นอำนาจโดยเด็ดขาดใน พ.ศ. 1981 ซึ่งเป็นปีที่พระบรม ไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกแล้ว เราก็พบคำ "กัลปนาบุญ" ในจารึกวัดเขมาซึ่ง จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 2079 มีข้อความกล่าวถึงการทำนุบำรุงพระพุทธรูปคำสอนของเจ้าเมือง ลุ่มโยทัยร่วมกับขุนนางและครอบครัวว่า "อันได้สร้างไว้ในคำสนาพระเจ้าดังนี้ก็ดี ูกัลปนาบุญ ส่งไปให้ครุฑขนิษายพ่อแม่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ญาติ แก่ท้าว แก่พระยา แก่เทพดาทั้งหลาย และสัตว์ อันไปตกนรกก็ดี อันได้เป็นเปรตดิรัจฉานก็ดี จึงได้ความลุ่มทุก ๆ คน"⁴

และในศิลาจารึกวัดพระเสด็จ จังหวัดลุ่มโยทัย ซึ่งมีข้อความกล่าวถึงเรื่องนาย พันเทพรักษา และนายพันสุริมาตย์พร้อมด้วยภรรยา

¹ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการถวายสิ่งของเครื่องใช้แก่พระสงฆ์ให้ดูภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธคำสอนในสมัยลุ่มโยทัย , หน้า 80-83

²ศิลาจารึกหลักที่ 2 ศิลาจารึกวัดศรีชุม ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุง ลุ่มโยทัย หน้า 40

³ศิลาจารึกหลักที่ 5 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 , จารึกลุ่มโยทัย หน้า 91

⁴ศิลาจารึกหลักที่ 14 ศิลาจารึกวัดเขมาจังหวัดลุ่มโยทัย ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกลุ่มโยทัย หน้า 153 - 163

และท่านเจ้าคุณหลวงมหาเถียรประญา สร้างอุโบสถ และบำเพ็ญบุญกุศลต่าง ๆ ในวัดเขมา เมื่อปี พ.ศ. 2052 ถึง พ.ศ. 2061 ก็มีความว่า "กัลปนา.....ติลลวพรพากฝากสัตว์ ทั้งหลาย ฝ่ายบนจนเท้าอรุปรหม ต่อทันใต้เท้าอบาย สัตว์ทั้งหลายจงลู่สภาราญ" ¹

หรือแม้แต่ศิลาจารึกที่สร้างขึ้นในอยุธยา ก็ปรากฏคำกัลปนาไว้ใน ความหมายเดียวกันนี้ ดังปรากฏในจารึกแผ่นตึก ภาษาไทย วัดมหาธาตุสงหวัดพระนครศรี อยุธยา ได้กล่าวถึงการสร้างพระพิมพ์ขึ้นมีจำนวนเท่ากับวันเกิดของผู้สร้าง คือพ่ออ้ายไต้ 27500 วัน และแม่เลาไต้ 27500 วัน รวมสร้างพระพิมพ์ 55000 องค์ แล้วจึงได้ กัลปนากุญ ดังความปรากฏในจารึกว่า "ด้วยกุศล ผลอ ย้อหล่อพระพุทธรพิมพ์ถวันวันเกิดทำ บูชาพระศรีรัตนตรัย ฟังพระสัตปกรณาภิธรรม สรรพบริบูรณ์ กัลปนาอาณิสังฆณีไปทั่วไตรภพ นิกร อิตรญาติสภารุชน" ²

ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับคำ "กัลปนา" ในสมัยสุโขทัย คือมิได้หมายถึงการอุทิศที่ดิน แร่งงานคน และสิ่งของต่าง ๆ แก่วัดในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่รวมความถึงการสร้าง ถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา และการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณวัตถุด้วย แล้วจึงอุทิศผลบุญกุศล นั้นซึ่งก็เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกัลปนากุศลสิ่งของเป็นทานตามความเชื่อในศาสดา นั่นเอง

คำกัลปนาในสมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาปรากฏได้มีการนำ คำกัลปนา มาใช้ในเอกสารของทางราชการ และ ศิลาจารึกที่จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยา คำ กัลปนาก็นำมาใช้ในสมัยอยุธยานั้น

¹ ศิลาจารึกหลักที่ 15 ศิลาจารึกวัดพระเล็ดสังหวัดสุโขทัยในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกสุโขทัยหน้า 155 — 163

² ศิลาจารึกหลักที่ 42 จารึกแผ่นตึก ภาษาไทยวัดมหาธาตุสงหวัดพระนครศรี อยุธยาในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 หน้า 51 - 53

ไว้ในความหมายถึง การพระราชทานที่ฟ้า และแรงงานคนให้กับวัดทางพระพุทธศาสนาใน
ความหมายนี้ คำกัลปนา จะใช้ขยายความใน 3 ลักษณะคือ

1 ขยายความในเรื่องเกี่ยวกับเอกสารที่ว่าด้วยการพระราชทานที่ดินไร่นา และผู้
คนให้กับวัดในพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ทำนุบำรุง รักษาวัดวาอาราม คำสนัสนาม
และ คำสนัสนวตฤ ให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองต่อไป เอกสารนี้จะปรากฏเรียกว่า
ตำราพระกัลปนาพระราชอุทิศ ตำราพระราชโองการ พระราชตำรากัลปนาย้ำพระ
พระกัลปนาล้ำหรับอาราม และ บางครั้งปรากฏเรียกสั้น ๆ ว่า "พระตำรา"

พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา เมื่อจะพระราชทานความอุปถัมภ์วัดวาอารามใด
ในพระพุทธศาสนา ด้วยการพระราชทานผู้คน และที่ดิน จะโปรดให้อาสักขณ์¹ ฟ้าพระตำรา
พระกัลปนาพระราชอุทิศขึ้น แล้วพระราชทานให้เป็นหลักฐานแก่วัดที่ได้รับความอุปถัมภ์นั้น ๆ
เก็บรักษาไว้ พระตำรานี้จะเป็นเอกสารสำคัญของวัดไว้สำหรับเป็นหลักฐานยืนยันสิทธิ และ
ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้รับพระราชทาน

เข้าใจว่า คงจะมีการล่องละเมิดพระราชโองการเกี่ยวกับสิทธิ และผลประโยชน์
ของวัดอยู่เสมอแม้ว่าวัดจะมี พระตำราก็ตาม คงจะเห็นได้จากข้อความในพระตำรากัลปนา
พระราชอุทิศของวัดในเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองขึ้นเมืองนครฯ เมือง
พัทลุงที่ขึ้นคณะป่าแก้ว วัดเขียนวัดสังข์ หัวเมืองพัทลุง ที่ได้ทำขึ้นในรัชกาลต่าง ๆ นั้น มีความ
ปรากฏในลักษณะนี้อยู่หลายตอนว่า

¹ ปรากฏนามของอาสักขณ์ ที่มีหน้าที่บันทึกพระตำราว่า "พระศรีฤทธิปริยญาธิราช
เล่นาบตีศรีอาสักขณ์" คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัดนครธรรม และ
โบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี , ประชุมพระตำราบรมราชอุทิศเพื่อกัลปนาล้ำมัยอยุธยาภาค 1
(พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี , 2510)

. . .บูรพกษัตริย์ อุกิคำไว้สำหรับพระพุทธเจ้า และอารามทั้งหลายแต่ก่อนนั้น เลิก
พระคำสั่งนาให้บริบูรณ์ไซ้ริ และเจ้าเมือง และปลัดเจ้าเมือง และกรรมการทั้งหลาย
เบียดเบียนเอาไปเป็นมหาตบโทณเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า เป็นอาตมาประโยชน์ และ
มิได้รักษาคำสั่งนาโดยพระตำราพระราชอุกิคำไว้แต่ก่อนนั้น ฯ ¹

การล่วงละเมิดผลประโยชน์ของวัดนั้นคงเกิดขึ้นเมื่อกาลเวลาผ่านไปนานเข้า
จึงเกิดการละเลย ทั้งมิได้มีบทลงโทษผู้ล่วงละเมิด แม้จะมีการล่าปแย้งผู้ล่วงละเมิด
พระราชโองการใน พระตำรา ให้ "ไปตกมหาอวิฉินรทกโหม้ ได้ทุกขนิรันดร อย่าพบ
พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า" ² อันเป็นการนำความเชื่อในลัทธิคำสั่งนาเป็น
เกราะป้องกันผลประโยชน์ของวัด ถ้าหากผู้ใดล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์ของพระพุทธคำสั่งนาถือ
ว่าเป็นบาปหนัก ข้อความเช่นนี้เราพบเล่มมอในศิลาจารึก ที่จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการอุ
ทิศแรงงานคน และที่ดินให้กับวัดในสมัยอยุธยา ดังความว่า

. . .อันบริวารยักษ์ แลเทวดาทั้งปวง แลให้สังหารผลาญชีวิตเอาบุคคลซึ่งคิดอ่านจะ
ยักย้ายจะฉ้อเอาข้าของพระไป แลจะให้พ้นจากข้าพระ พระกัลปนาอุกิคำไว้ทั้งนี้ อย่า
ให้บุคคลผู้นั้นพบพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ให้ตกนรทกโหม้อยู่ใน
มหาเวสสิแล่นกัลปอนันตชาติเกิดอันบาปกำมอันหนัก ซึ่งบุคคลทั้งปวงได้กระทำผิดมาต
มาตมาต โสติดบาท สังฆเภท ให้บุคคลซึ่งจะฉ้อข้าพระไปแล้วนั้นให้หันทุกขเวทนา
ให้ผลัดมหา เถร เทวทัตทุก ๆ ชาติเกิด ³

พระตำรานี้เข้าใจว่าจะออกเป็นหนังสือฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือเสียง ภาษาขอม
ปนไทย

¹ เรื่องเดียวกันหน้า 63

² เรื่องเดียวกันหน้า 35

³ ศิลาจารึกหลักที่ 92 จารึกอักษรและภาษาไทย ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4

อีกฉบับหนึ่งคู่กัน¹ ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ในสมัยอยุธยาคงจะแตกฉานในภาษาขอมจึงต้องมีพระตำราถึง 2 ฉบับคู่กัน² เพื่อจะได้เป็นเอกสารของทางราชการที่สำคัญ ซึ่งวัดจะได้เก็บรักษาไว้เพื่อยืนยันสิทธิ์ และผลประโยชน์ของวัด ส่วนหลักฐานที่คู่กับพระตำราพระกัลปนาพระราชอุทิศทางราชการจะบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับการพระราชทานความอุปถัมภ์วัด และเก็บเป็นเอกสารสำคัญของราชการ เรียกว่า "บัญชีทะเบียน" เช่นบัญชีความอุปถัมภ์ของวัดในเมืองนครฯ เมืองพัทลุง เรียกว่า "บัญชีนายสามจอม"³

พระตำราทุกฉบับจะประทับตราของพระอัสสภและตราของเสนาบดี

¹ พบพระตำราในสมัยสมเด็จพระเพทราชา 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งเขียนด้วยอักษรไทยย่อเส้นด้วยดินสอดำ อีกฉบับหนึ่งเขียนด้วยอักษรเสียง หรือที่เรียกในเอกสารว่า กัมพูชภาษา เชื่อกันว่าเป็นอักษรที่นิยมใช้เขียน พระตำราบรมราชูปถัมภ์ และหัวหน้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเขียนหนังสือเสียง ในกรมฯ มีบรรดาศักดิ์เป็นที่ "ขุนราช" (คำนำประชุมพระตำราบรมราชูปถัมภ์เพื่อกัลปนาลมัยอยุธยา ภาค 1)

² คณะกรรมการตัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี ได้อธิบายไว้ในคำนำว่า เหตุที่ต้องมีฉบับอักษรเสียงภาษาขอมปนไทยกำกับไว้ด้วย คงเนื่องจากประมุขแห่งสงฆ์ มณฑลสมัยก่อนนั้นเป็นพระอาจารย์ขอมเมืองไทยอยู่โดยมาก ท่านจึงให้เขียนอักษรเสียงภาษาขอมปนไทยตามถนัดของท่าน จึงถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบมาในชั้นหลัง (คำนำประชุมพระตำราบรมราชูปถัมภ์เพื่อกัลปนาลมัยอยุธยา ภาค 1)

³ นายสามจอม คงเป็นตำแหน่งผู้ที่มีหน้าที่ทำบัญชีผลประโยชน์ และที่ดินที่ได้รับพระราชทานให้วัดในเมืองนคร เมืองพัทลุง และคงเป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่น และเป็นผู้มีชื่อเสียงมีนับถือกันอยู่ในเมืองนคร ฯ จนทุกวันนี้ มีวิหาร และพระเจดีย์ในวัดมหาธาตุ กล่าวกันว่าเป็นของนายสามจอมสร้าง

ผู้กำกับเมือง หรือขุนนางผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องไว้เป็นหลักฐานสำคัญด้วย ¹

2 ขยายความในเรื่องเกี่ยวกับผู้คนที่พระราชทาน หรืออุทิศให้กับวัดในพระพุทธรูปคำสั้นา เพื่อให้คนเหล่านี้เป็นกำลังช่วยเหลือ พระสงฆ์ ทำนุบำรุงพระพุทธรูปคำสั้นาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป คนเหล่านี้จะมีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้พระสงฆ์ ช่อมแซมบูรณะคำสั้นาวัตถุ และคำสั้นาสถานที่จารุทธศุทธโทรมทำการเพาะปลูกพืชผลในที่ดินของวัดที่ได้รับพระราชทาน ผลผลิตที่ได้นั้นจะนำไปเป็นปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตพระภิกษุสงฆ์ จะได้บำเพ็ญสมณธรรมไม่ต้องกังวลในเรื่องอาหาร นอกจากนี้ยังสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นวัสดุอุปกรณ์ในการบูรณะพระพุทธรูปคำสั้นาด้วย ผู้คนเหล่านี้จะได้รับการยกเว้นจากหลวงไม่ต้องเสีย "ส่วย" และ "เบี้ยค่านา" หรือภาษีอากรใด ๆ ให้กับหลวงอีก เรียกว่าขาดจากส่วยหลวง นอกจากนี้ยังได้รับการยกเว้นจากกิจการงานหลวงทั้งปวงไม่ว่าในยามสงบ หรือในยามสงคราม สิทธิของคนวัดเหล่านี้จะมีข้อความปรากฏในพระตำราอยู่หลายตอนว่า "ให้ห้ามเจ้าเมือง และปลัดเจ้าเมือง และกรรมการทั้งหลาย อย่าให้เอาคนศิลาบาทานพระกัลปนา ไปใช้ไธง เรือน ไธง เรือและตรวจตราสังคราวลิ้ว ไธงกล่าวศิษย์ใด ๆ และรั้งบ้านเมืองงานสรรพามาตราอย่าให้ทอดเข้าทอดฝ่ายทอดใด"²

ผู้ที่ได้พระราชทานให้กับวัดนี้ จะปรากฏเรียกในเอกสารสมัยอยุธยาว่า ไธงกุฎี ศิลาบาทเข้าโปรดคนทานพระกัลปนา ข้าพระศิลาบาทานพระกัลปนา ไธงกุฎีศิลาบาทานพระกัลปนา คนพระกัลปนา

¹ รายละเอียดการประหัตตราใน "พระตำรา" มีในกฎหมายตราสามดวง พระธรรมนูญมาตราที่ 28, 35 และ 36 ส่วน "พระตำรา" ในสมัยสมเด็จพระเพทราชาทั้งสองฉบับที่ตกทอดจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ ได้ประหัตตราเทวดาถือสังกรไว้ต้นอักษรซึ่งเป็นตราของพระศรัทธาปรัชญาราชเสนาบดีศรีธำมัญญ์ และปิดตราดวงแก้วของเจ้าพระยาศรีธรรมมาราชเดยชาติ อำมาตยาธิบดีพิริตราชโกษาบดีอภัยพิริยปรากรมพาทูอยู่ที่กลางขนบ (รอยที่ทับ) ทั้งนี้เนื่องจากเมืองพิทลุงเป็นเมืองขึ้นกับกรมท่า

² ประชุมพระตำราบรมราชูทิศ เพื่อกัลปนาล้อมอยุธยาภาค 1 หน้า 65

ข่าวพระกัลปนา คนทานพระกัลปนา ¹ ข้าพระพระกัลปนาอุทิศ ² และไพร่อุทิศกัลปนา ³
เป็นต้น

เข้าใจว่าแรงงานคนที่ได้พระราชทานให้กับวัดนี้คงมีหลายประเภท แต่ไม่สามารถแยกแยะแน่ชัดว่าประเภทใด ใช้คำเรียกอย่างไรบ้าง คงปรากฏคำเรียกรวม ๆ กัน อย่างไรก็ตามก็ยังสามารถวิเคราะห์ประเภทของคนวัดได้ดังนี้

1 ชนชั้นทาสผู้เป็นนาย หรือผู้มีสิทธิรื้อถอนมอบถวายให้กับพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้คอยดูแลรับใช้ปรนนิบัติพระสงฆ์ที่ตนเคารพนับถือ คนกลุ่มนี้จะมีราคาตัวบ่งไว้อย่างชัดเจนว่า "อ้ายสันผู้เป็นทาส ค่าเป็นเงินสิบสองตำลึง" เป็นต้น เข้าใจว่าคนพวกนี้ถ้าหากไม่ต้องการอยู่รับใช้ค่าสนา ก็สามารถไถ่หัวตามค่าตัวนั้นได้

2 ชนชั้นไพร่พลเมือง ซึ่งเป็นชนชั้นที่จะต้องเสียสละแรงงานของตน ทำงานให้รัฐในระยะเวลาที่กำหนด หรือจ่ายเงินทดแทนแรงงานของตน หรือจ่ายสิ่งของที่หลวงต้องการทดแทนก็ได้คนจำพวกนี้ปรากฏเรียกในเอกสารว่า "ข้าช่วยหลวง" เมื่อพระราชทานให้กับวัดแล้วจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียส่วยให้กับรัฐอีก รวมทั้งไม่ต้องเสียแรงงานของตนทำงานให้กับรัฐด้วย คือได้รับการยกเว้นจากกิจการงานหลวงทั้งปวง คนจำพวกนี้บางครั้งปรากฏเรียกในเอกสารว่า "ข้าพระ" แต่ส่วนมากจะปรากฏเรียกรวม ๆ กันกับคนของวัดประเภทอื่น ๆ

3 ญาติโยมของพระสงฆ์ เข้าใจว่าคนจำพวกนี้คงมีตั้งแต่ต้นสมัยอยุธยาแล้ว คือพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าวัด หรือเจ้าอาวาสวัด และพระครู

¹ เป็นคำเรียกแรงงานของวัดที่ปรากฏในประชุมพระตำราบรมราชาอุทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยาภาค 1

² เป็นคำเรียกแรงงานของวัด คณะกรรมการสัตหิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัดนครธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรียุค ร. ๖ สำนักนายกรัฐมนตรียุค ร. ๖ ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยาภาค 1 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรียุค ร. ๖, 2511) และในศิลาจารึกหลักที่ 92 จารึกอักษร และภาษาไทย, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 หน้า 37-40

³ ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงพระไอยการอาชีพหลวงมาตราที่ 138 (พระนคร : กรมศิลปากรสัตหิมพ์, 2521)

มักจะขอพระราชทานญาติพี่น้องของตนให้เป็นคนในสังกัดวัดด้วยเพื่อจะได้ช่วยกันรักษา วัดนั้น ๆ ให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป คนเจ้าพวกนี้ปรากฏเรียกในเอกสารว่า ญาติโยม¹ และข้าพระสงฆ์²

ในเรื่องการอุทิศแรงงานคนให้กับวัดในสมัยอยุธยา มีได้จำกัดว่าเป็นพระราชกิจของพระมหากษัตริย์เท่านั้น ผู้มีจิตศรัทธาทั่วไปก็อุทิศผู้คนแก่วัดได้ตามกำลังความสามารถและปรากฏ คำกล่าวนำในความหมายเดียวกันนี้ด้วยเช่น "กัลปนาคือแก้วข้า"³ เป็นต้น

3 ขยายความในเรื่องเกี่ยวกับที่ดิน และผลประโยชน์ต่าง ๆ ในที่ดินที่ได้รับพระราชทานที่ดินที่ได้พระราชทานให้กับวัดในพระมหากษัตริย์ เพื่อให้เป็นเขตของสงฆ์นั้น มีพระราชโองการห้ามมิให้ฝ่ายปกครองล่วงละเมิด หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวในเขตที่ดินของสงฆ์ ที่เรียกว่าที่เลขหุขาด⁴ ให้กรมวัดปกครองดูแลกันเอง นอกจากนี้ยังมีพระราชโองการห้ามฝ่ายปกครองเก็บค่านา ค่าส่วย และอากรสงฆ์ตรสร์ในที่ เลขหุขาด และที่ดินที่ได้พระราชทานให้ไว้เป็นผลประโยชน์ของวัดด้วย ดังปรากฏในเอกสารว่า

. . .ให้ห้ามเจ้าเมือง และปลัดเจ้าเมือง และกรมการมิให้อานาอากรที่อุทิศให้พระกัลปนา อนึ่งให้ห้ามเจ้าเมือง และปลัดเจ้าเมือง และกรมการมิให้ว่าบังคับกิจการทางความแพ่งอาชญา ธรรมอาชริกรณี เกิด ณ ที่องที่เลขหุขาด วัดมาราม คณะป่าแก้ว วัดเขียน วัดส้าง ให้กรมวัดบังคับกันเอง⁵

¹ ในประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาล้อมอยุธยาภาค 1 หน้า 67 มีความว่า "ยกญาติโยม 12 หัวงาน"

² เป็นคำที่มีปรากฏในกฎหมายตราสามดวง และคำให้การเรื่อง ขุนโชนเรื่อง พระพุทธบาทในประชุมพงศาวดารเล่ม 8 (ประชุมพงศาวดารภาค 7 และภาค 8) (พระนครบูรณสภา 2507) หน้า 55 - 72

³ ศิลาลจารึกหลักที่ 15 ศิลาลจารึกวัดพระเล็ดจในประชุมศิลาลจารึกภาคที่ 1 หน้า 155

⁴ ที่เลขหุขาด หมายถึงที่ดินว่างห่างจากเขตวัดชั่วข้างหนึ่งตัว = 4วา (เชิงอรธณในประชุมตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาล้อมอยุธยาภาค 1, หน้า 33)

⁵ เรื่องเดียวกับหน้า 23 - 14

. . .แต่นี้ไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ใด ๆ เรียกเอานา และ ล่วย อากรลุ่มพัตรลุ่มใน
เลขทุกบาท ซึ่งบุรพกษัตรา อุกคไวัสำหรับ วัดเขียน วัดล้ง วัดมาราม
คณะป่าแก้ว หัวเมืองพัลลวง เข้าในพระรายโยกฐาล และเป็นอาตมาประโยชน์
กิตติ.....ให้ผู้นั้นไปตมมหาวิสินรทหมกใหม่¹

อนึ่งผลผลิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในที่ดินของวัดนั้น ละเป็นผลประโยชน์ของวัด
ซึ่งจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา เช่นนำมาซ่อมแซมปูชนียสถานเป็นต้น
ดังปรากฏว่า

. . .และเลขทุกบาทดังนี้ พระรายอุคคไวัให้เป็นรัก ทอง อัฐ ปูน ปฐิสงขรณซ่อมแปลง
พระพุทธรูป ลัญพระเจดีย์ กฐิวหาร อย่ำให้ทำมาธรายเค่ำรำหมอง และเป็นข้าวพระ
บาตรพระลุลู รูปเทียน เปรียงชวาลา ถวายพระพุทธรเจ่ำ เจ่ำกุล่งขมิ เป็นข้าว
หมากพลูเจ่ำกู ภิภษุ เถรานุเถร ล่ำมเถรตาบส²

ผู้ที่ดำเนินการการผลิตในที่ดินของวัดนั้นเข้าใจว่าจะมี 2 ประเภท คือคนของวัด
ที่ได้รับพระราชทาน หรือผู้มีจิตศรัทธาอุคคไวั ร่วมกันเพาะปลูกพืชผลในที่ดินของวัดนั้น ๆ³
ส่วนอีกพวกหนึ่ง คือผู้ที่ไม่ใช่คนในสังกัดวัดซึ่งปรากฏเรียกในเอกสารว่า "ค่าพระกัลปนา"
ซึ่งหมายถึงผลประโยชน์ของวัดที่ได้จากการที่มีผู้เข้าไปทำมาหากินในที่ดินของวัด ดังมีความ
ปรากฏในคำให้การขุนโกลน เรื่องพระพุทธรบาทว่า

. . .ถ้าและผู้ใดจะเข้าไปทำมาหากินในท้องอำเภพระพุทธรบาท ทำไร่นา และตัดเล่ำ
ตัดหวาย ตัดพิน ทำยาง ลีตตอกลอกเขือกล่ำรพัตการทั้งปวง แต่ไม้อ่อน พินต้น 1 ก็ให้
ขุนอินทราเส่นา ขุนพรหมเส่นา เรียกเอาหัวป่าค่าที่ เป็นค่าพระกัลปนา มาแบ่งเป็น
3 ส่วน เป็นของพระพุทธร พระธรรม พระล่งขมิ ผู้ใดเรียกนั้นได้รับพระราชทาน 10 ลด
1 ถ้าและผู้ใดมิได้เสียค่าพระกัลปนา ท่านแย่งไว้ให้ตกรนกลั่นกลบ อนันตชาติ อย่ำให้
รัฐตรู้เกิดเลย ให้ลึบหายไปด้วยภัย

¹ เรื่องเดียวกันหน้า 35

² เรื่องเดียวกันหน้า 34 - 35

³ ปรากฏความในประชุมตำราบรมราชูคคไวัเพื่อ กัลปนาลุ่มยอบุรยา ภาค 1, หน้า 63

ว่า "อนึ่งไร่นาอากรตาลในที่ดิน พระกัลปนา อันข้าวพระกัลปนาสร้าง"

ต่าง ๆ ถ้าและผู้ใดรุกที่ดิน รุกแดนของพระเจ้าไปยวองคุลี 1 กิติ ยวเมลิตข้าวเปสีก
1 กิติให้ผู้นั้น ตกนรกหมกไหม้ ในมหาเวสสันดรชาดก อนัตชาติ อย่าให้รู้ผู้ใดเกิดเลย

และ "แต่หัวป่าค่าที่นาคู่ละ 10 สลึง ที่อ้อยไร่ละบาท ท้ายางนั้น 5 วันไปสักครั้ง
1 ไตมา 2 หาบเรียกปี 1 เอา 2 สลึง ตัดไม้แต่พรว้าแบกปี 1 เอาเฟื้อง 1 ถ้าตัดเล้าเป็น
ไม้ใหญ่ ปีหนึ่งเอา 2 สลึง....." ¹ เป็นต้น

ที่ดินที่ได้พระราชทานให้กับวัดนี้ จะปรากฏเรียกในเอกสารว่า ไร่นาอากรศาล
ในที่ดินพระกัลปนา ที่ภูมิลัดและไร่นาโตนดต้นตาลผลารามิล พนัธอากรที่ภูมิลานพระกัลปนา
ที่เลศรพาท และที่ภูมิลาน เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า ความหมายของคำกัลปนาที่ใช้ในสมัยอยุธยา นั้นใช้ในความหมาย
ที่คล้ายคลึงกับคำกัลปนา ที่ปรากฏใช้ในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอม ที่พบในประเทศไทย
นั่นเอง คือมีความหมายถึงการให้ความอุปถัมภ์แก่คำล้นาด้วยการพระราชทานที่ดินผู้คน และ
พียงผลให้แก่คำล้นลถานทางคำล้นา จะแตกต่างกันก็ตรงที่ว่าข้อความในศิลาจารึกอักษรขอม
ภาษาขอม นั้นเป็นการให้ความอุดหนุนแก่คำล้นาพราหมณ์ แต่ในสมัยอยุธยา หมายถึงการให้
ความอุปถัมภ์ต่อพุทธคำล้นา

การที่อยุธยาใช้ คำกัลปนาในความหมายที่แตกต่างจากคำกัลปนาในสมัยสุโขทัย
เข้าใจว่าทั้งอยุธยา และสุโขทัยต่างรับคำกัลปนา มาจากศิลาจารึก อักษรขอม ที่ได้จารึก
ขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 แต่เนื่องจากในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้น อยุธยา
กำลังพยายามสถาปนาตนเองให้มีความมั่นคง มีความจำเป็นทางการเมืองที่จะต้องรับพิธี
กรรมของคำล้นาพราหมณ์ และคติบางอย่างของขอม เช่น คติเทวราชามาไว้ เพื่อให้เกิด
ความศักดิ์สิทธิ์กับสถาบันกษัตริย์ และเน้นความล้ามารถของกษัตริย์ ในฐานะปัจเจกบุคคลเป็น
เทวราชา เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของเมืองลพบุรี และเมืองสุพรรณบุรี

¹ คุรุสภา, ประชุมพงศาวดารเล่ม 8 (ประชุมพงศาวดารภาค 7 และภาค 8)

ซึ่งเป็นเมืองคู่แข่งในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง นอกจากนี้ยังต้องการเน้นความศักดิ์สิทธิ์ของกรุงศรีอยุธยาในฐานะที่เป็นเมืองของจักรวาล ให้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นศูนย์กลางของอำนาจในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างด้วย

ความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ที่มีเหนือบุคคลธรรมดา นอกจากมาจากคติพราหมณ์แล้ว ยังมาจากคติพุทธจากคัมภีร์พระธรรมคำสวดได้เน้นความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ว่าเป็นลัทธิเทพ เป็นพระโพธิสัตว์ที่มาแล้ววยพระชาติซึ่งจะต้องมีคัพพิราพรธรรม เป็นธรรมราชา คือทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยธรรม ด้วยเหตุนี้อยุธยาจึงรับประเพณีการให้ผู้คน และที่ดินที่พวกขอมได้ให้แก่ เทวสถานของศาสนาพราหมณ์ โดยมิได้เปลี่ยนแปลงคำเรียก "กัลปนา" ทั้งยังใช้อักษรเสียงมีภาษาขอมปนไทย คละอยู่ด้วยกัน เขียนเป็นพระตำรา กัลปนาพระราชอุทิศ คู่กับฉบับภาษาไทย แต่อยุธยานำมาดัดแปลงให้เป็นคติพุทธ และเปลี่ยนเป็นการให้ความอุปถัมภ์ต่อพุทธศาสนาแทน

แต่ทางลูโยทัยซึ่งเป็นสังคมที่ยังคงมีลักษณะการปกครองที่ใกล้ชิดกันเป็นแบบพ่อปกครอง (Paternal government) ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ไม่มีความจำเป็นในการรับอิทธิพลขอม เช่นคติเทวราชา เพื่อจะสร้างฐานอำนาจของผู้นำ นอกจากนี้อาณาจักรลูโยทัยในระยะก่อตั้งเป็นสังคมที่พยายามท้าทายอำนาจของขอม ย่อมมีปฏิกริยาต่อต้านอารยธรรมขอมเป็นธรรมดา ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏคำ "กัลปนา" ในสมัยต้นลูโยทัย แต่ในระยะหลังในรัชสมัยของพระมหารัชมหาราชที่ 1 (พระยาสิทธิ) ความใกล้ชิดระหว่างกษัตริย์ กับผู้ได้ปกครองลดน้อยลง เริ่มมีการแข่งขันจากกลุ่มเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ทำให้มีความจำเป็นทางการเมืองที่จะต้องรับอารยธรรมขอม เพื่อจะสร้างฐานะของกษัตริย์ให้สำคัญขึ้นด้วย เหตุนี้จึงปรากฏคำ "กัลปนา" เป็นครั้งแรกในศิลาจารึก ที่จารึกขึ้นในสมัยพระมหารัชมหาราชที่ 1

อาจสรุปความหมาย ที่มา และการใช้คำกัลปนาในดินแดนซึ่งปัจจุบัน เป็นประเทศไทยได้ว่า "กัลปนา" เป็นคำมาจากภาษาสันสกฤต ปรากฏหลักฐานคำนี้เป็นครั้งแรกในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอม ที่จารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 ในดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงของไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมขอมปกคลุมอยู่ อาจเป็นไปได้ที่พวกชนชาติขอมในอาณาจักรขอมรับคำกัลปนา นี้มาจากประเทศอินเดีย และนำมาใช้ในการจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์ แก่ศาสนาพราหมณ์ที่พวกตนเคารพ

นับถือ ต่อมาเมื่ออาณาจักรในดินแดนซึ่งปัจจุบันเป็นประเทศไทย รับอารยธรรมทั้งทางด้าน
ภาษาและคำสอนจากอาณาจักรขอม ก็ได้รับคำ "กัลปนา" นี้มาด้วย โดยใช้ในความหมาย
เกี่ยวกับการอุทิศที่ดิน สิ่งของ และผู้คนให้กับเทวสถานของคำสอนพราหมณ์

ในพุทธศตวรรษที่ 20 ลูโยทัยรับ คำกัลปนามาใช้ในความหมายถึงการอุทิศผล
บุญกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ส่วนพฤติกรรมการอุทิศที่ดิน สิ่งของ และแรงงานคน ให้กับ
พระคำสอนนั้น จะใช้ในคำว่า ไร่-ให้ และ อุทิศ อยุธยาใช้คำกัลปนาในความหมายถึง
การอุทิศที่ดิน แรงงานคน พืชผล และสิ่งของต่าง ๆ ในคำสอนสถานทางพระพุทธศาสนาอัน
เป็นความหมายที่คล้ายคลึงกับ คำกัลปนาในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอมที่พบในดินแดน
ซึ่งปัจจุบันเป็นประเทศไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย